

14

Delovni zvezek
Working Paper

ISSN 1581-4718 · 2005

Kultura v kontekstu ekonomije: študije in raziskave

Culture in the Context of Economics:
Studies and Researches

Tjaša Živko
Milan Zver
Vito Bobek

Fakulteta za management Koper
Faculty of Management Koper

Povzetek

Zapleten odnos med ekonomijo in kulturo po več desetletjih zatišja v sociologiji in ekonomiji vzbuja precej zanimanja. Številni ekonomisti, sociologi, antropologi in drugi znanstveniki so na interdisciplinarni način pokazali in osvetlili medsebojno delovanje kulturnih in ekonomskih dejavnikov. V našem prispevku smo predstavili kulturo kot »software of the mind«, pojasnili kulturne dimenzije, prikazali razvrščanje držav na podlagi podobnosti in razlik v skupine, osvetlili kulturno pogojenost konceptov vodenja, predstavili modernizacijski in postmodernizacijski premik, razjasnili kulturne konflikte in pokazali rezultate empiričnih izsledkov, ki le deloma potrjujeta tezo o spopadu kultur, opisali kompleksen in celovit model socio-kulturnih dejavnikov razvojne uspešnosti, pojasnili vpliv religije na ekonomski razvoj ter na koncu predstavili koncept ekonomske kulture in njegovo operacionalizacijo ter vpliv na ekonomsko uspešnost države.

Abstract

After decades of silence, the complex relationship between economics and culture is once again in the centre of interest. Numerous economists, sociologists, anthropologists and other scientists have in interdisciplinary manner demonstrated and enlightened the mutual impact of cultural and economic factors. In our working paper we have presented culture as software of the mind, explained the cultural dimensions, showed country clustering on the basis on similarities and differences into groups, illustrated the cultural conditionality of leadership prototypes, presented the shift from modernisation to post-modernisation, explained the cultural conflicts and showed the results of empirical research, which only partly confirm the thesis of clash of civilisations, illuminated the complex and integral model of socio-cultural factors of development efficiency, explained the impact of religion on economic growth and in the end introduced the concept of economic culture and its application and impact on country's economic efficiency.

Ključne besede

kultura, ekonomija, interdisciplinarnost, kulturne orientacije, primerjava držav

Key words

culture, economics, interdisciplinary, cultural orientations, country comparison

KAZALO

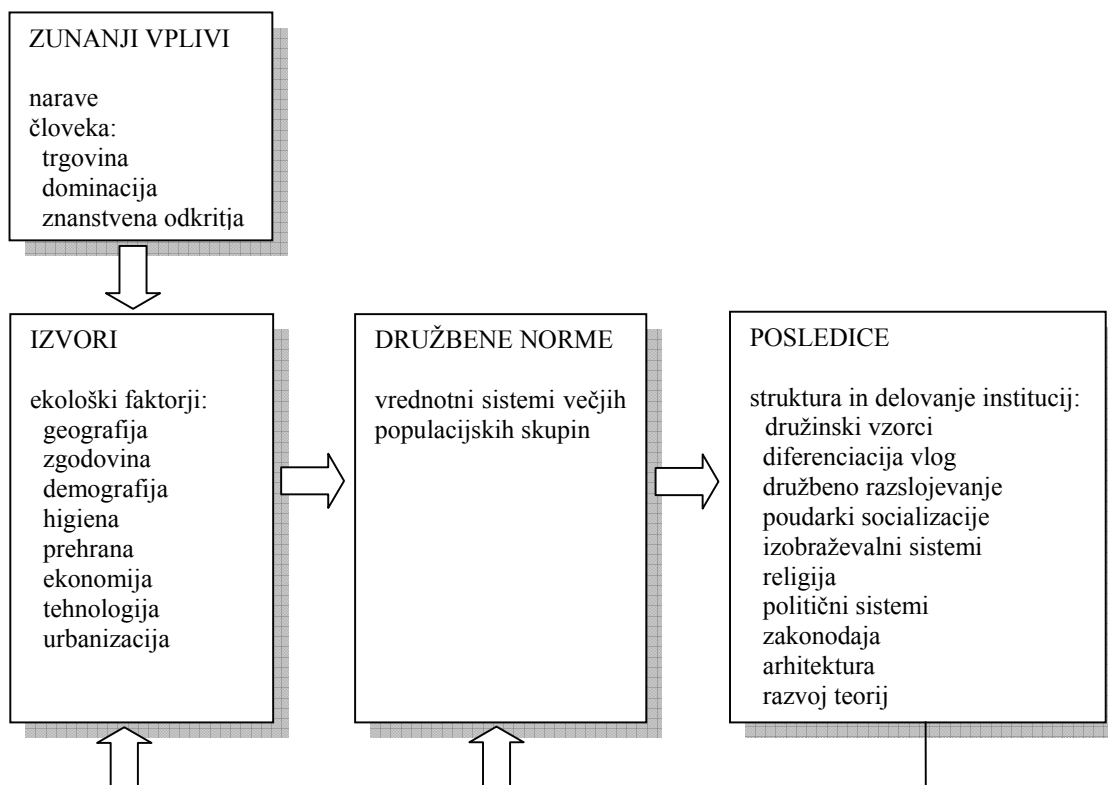
1	KULTURA V KONTEKSTU EKONOMIJE: ŠTUDIJE IN RAZISKAVE.....	4
1.1	Kultura kot “software of the mind”	4
1.1.1	Distanca moči – DM	4
1.1.2	Dimenzija individualizem/kolektivizem – IND	6
1.1.3	Preprečevanje negotovosti – PN	8
1.1.4	Ženskost/Moškost – MAS.....	9
1.1.5	Dolgoročna/kratkoročna usmeritev – DU	10
1.2	Kulturne dimenzije	11
1.3	Razvrščanje držav na podlagi razlik in podobnosti v skupine.....	13
1.4	Kulturna pogojenost konceptov vodenja	15
1.5	Modernizacijski in postmodernizacijski premik.....	17
1.6	Kultura in konflikti	22
1.6.1	Resničen spopad kultur (empirični izsledki).....	24
1.7	Socio-kulturni dejavniki razvojne uspešnosti.....	27
1.8	Religija in ekonomski razvoj.....	33
1.9	Ekonomska kultura in ekonomska uspešnost držav	34
2	SKLEPNE MISLI.....	38
3	SEZNAM VIROV	40

1 KULTURA V KONTEKSTU EKONOMIJE: ŠTUDIJE IN RAZISKAVE

1.1 Kultura kot “software of the mind”

Hofstede¹ na osnovi predstavljenega pojmovanja kulture raziskuje kulturno relevantne vrednote, ki se v glavnem inkulturirajo že v fazi primarne socializacije. Hofstede je z obsežnimi raziskavami² operacionaliziral različne vrednotne dimenzije ter je s svojimi ekstenzivnimi raziskavami ugotovil, da se kulture razlikujejo predvsem v štirih, v kasnejših raziskavah pa še v dodatni, peti dimenziji (Hofstede 2001, 19). Pomembno je, da kulturnih razlik ne moremo razumeti izven zgodovinskega konteksta (slika 1).

SLIKA 1: UMESTITEV KULTURNIH VZORCEV

Vir: Hofstede (2001, 12).

1.1.1 Distanca moči³ – DM

¹ Nizozemec Geert Hofstede (1928) je doktoriral na Univerzi v Groningenu. Sedaj predava na raznih univerzah, je dobitnik mnogih priznanj in nagrad, predvsem pa je avtor priznanih in najpomembnejših knjig s področja medkulturnih razlik Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values (1984), Cultures and Organizations: Software of the Mind (2001), Masculinity and Femininity: The Taboo Dimension of National Cultures (1998), Lokales Denken, globales Handeln: Interkulturelles Zusammenarbeit und globales Management (2001).

² Raziskava je potekala v podružnicah multinacionalke IBM iz 64. držav.

³ ang. power distance, nem. Machtdistanz.

Z dimenzijo distanca moči (DM)⁴ opisuje Hofstede odnos do enakosti in hierarhije v družbi. Zanimalo ga je, v kolikšni meri in na kakšen način ljudje sprejemajo neenako distribucijo moči, zlasti pri tistih, ki je nimajo veliko⁵ (Hofstede 2001, 33 in 412).

Moč je bila v zgodovini vselej neenakomerno porazdeljena. V nekaterih družbah in zgodovinskih obdobjih je bila ta razlika bolj sprejeta, v drugih manj. V sodobnosti prevladuje prepričanje, da ni vrednota po sebi in da jo je potrebno upravičevati oziroma legitimirati. V različnih kulturah je tudi ta zahteva različno izražena.

Družbena neenakost se pojavlja na mnogih področjih družbenega življenja. Nanjo mislimo, kadar govorimo o družbeni stratifikaciji, o različnih stopnjah izobrazbe, o družbenih razlikah po spolih itd. Nekateri jo sprejemajo nekritično (pri njih ima DM visoko vrednost), drugi jo problematizirajo (nizka vrednost DM). Hofstede je ugotovil, da zaposleni z nižjim socialnim položajem in nižjo stopnjo izobrazbe izkazujejo visoke, zaposleni z višjim družbenim položajem in višjo izobrazbo (managerji) pa nizke vrednosti DM. Nižje izobraženi in ljudje z nižjim družbenim položajem dajejo prednost avtoritarnim vrednotam pogosteje kot pa tisti na višjih družbenih položajih (Hofstede 2001, 36).

Odnos do družbene neenakost korenini v družinski vzgoji (Hofstede 2001, 39). Vpliv družine na "mentalni računalniški program" je odločilen in se kasneje stežka spreminja. V družbah z visokim DM pričakujejo starši od otrok poslušnost in spoštovanje. To pričakovanje kasneje prevzamejo otroci in ga prenašajo na svoje potomce. Obstajajo močni vzorci odvisnosti od starejših, ki se izražajo tudi v družbenih odnosih in regenerirajo izrazito potrebo po takšni odvisnosti. V deželah z nizkimi vrednostmi IDM so otroci obravnavani enakovredno odraslim. Cilj starševske vzgoje je, da bi se otrok čimprej osamosvojil. Potreba po neodvisnosti je pomemben sestavni del "mentalnega programiranja" (inkulturacije) odraslih. Demokratična družina je po tej dimenziji bolj verjetna le v državah z nižjo vrednostjo DM.

V večini držav obiskujejo otroci v šolo vsaj nekaj let, v bogatejših družbah celo več kot dvajset let. Tu se nadaljuje "mentalno programiranje" (Hofstede 2001, 42). V državah z visokimi vrednostmi IDM se potreba po odvisnosti izraža tudi v odnosu med učencem in učiteljem. Učitelj je neizpodbitna avtoriteta, celotni učni proces je usmerjen nanj, v učilnicah mora vladati popoln red, učenci lahko govorijo le kadar so vprašani. Učiteljem se ne ugovarja, kaj šele kritizira. V takšnih izobraževalnih sistemih temelji učenje v celoti na sposobnostih učitelja. V kulturah z nizkimi vrednostmi IDM so pričakuje, da bodo učitelji obravnavali učence enakovredno sebi, izobraževalni proces je usmerjen na učenca in na dialog. Izobraževalni proces je precej neoseben, snov je podana na osnovi resnic, neodvisno od učiteljevih mnenj in stališč. Center postane učenec, ki naj bi se izoblikoval v zrelo in neodvisno osebnost.

Delovno okolje je naslednji pomemben družbeni prostor, kjer prihaja do izraza kulturna dimenzija DM. Tu se odnos nadrejenosti in podrejenosti iz družine in šole prenese na vloge med zaposlenimi in šefom. Na šefa kot nadrejenega se prenesejo lastnosti očeta in učitelja. V državah z visokimi IDM smatrajo

---

⁴ Za distanco moči bomo v nadaljevanju uporabljali oznako DM. Včasih bomo poleg tega uporabili tudi IDM, pri čemer znak I pomeni indeks, ki je statistična vrednost DM, izračunanega za posamezno državo v Hofstedejevi raziskavi (2001, 412).

⁵ Hofstede je iz IBM raziskave uporabil naslednja vprašanja za konstrukcijo indeksa DM (Hofstede 2001, 491):

1. Kako pogosto je sodelavce strah izraziti nestrinjanje s predpostavljenim (možni odgovori na lestvici od 1 – zelo pogosto do 5 – zelo redko);
2. Kateri od naštetih tipov odločanja spada vaš predpostavljeni (avtokratski, patriarhalni, demokratični);
3. Od naštetih tipov managerjev označite tistega, za katerega bi najraje delali (možnosti so bile: avtokratski, patriarhalni, demokratični).

podrejeni in nadrejeni drug drugega za danost. Moč v organizacijah in institucijah je centralizirana, podrejeni izvršujejo navodila. Družbeni sistem temelji na kontroli, komunikacija na poročanju o izvrševanju nalog, velike so razlike v sistemu plač, pisarniško delo je bolj cenjeno kot ročno, nadrejeni imajo pravico do privilegijev. V državah z nizkimi vrednostmi IDM pa se ocenjujejo podrejeni in nadrejeni bolj enakovredno. Hierarhični sistem je mišljen le kot funkcionalna razporeditev vlog, prirejena zaradi pripravnosti. To so družbeno mobilna in decentralizirana okolja. Plačilni sistem ne kaže velikih razlik, proizvodno delo je bolj cenjeno kot pisarniško. Nadrejeni naj bi bili vedno dostopni za podrejene, vključevali naj bi jih v sistem odločanja.⁶

V državah z visoko vrednostjo IDM ima moč celo moralno funkcijo, saj vpliva na izbiro med dobrim in zlim. Moč je nad pravico in to se odraža v obnašanju vplivnih in tudi navadnih ljudi. Obstaja nenapisan dogovor, da naj bi obstajal red neenakosti (hierarhije) v svetu, kjer ima vsak svoje mesto. Tak red zadovoljuje potrebo ljudi po odvisnosti in daje občutek varnosti tako tistim z vplivom, kot tudi tistim brez vpliva.

V kulturah z visoko DM vrednostjo osebe, ki niso na vrhu piramide moči, praviloma nekritično sprejemajo dejstvo, da obstaja neenakomerna porazdelitev moči. V deželah z nizko vrednostjo DM pa sta centralni vrednoti dostojanstvo posameznika in stremljenje po enakosti. Apfelthaler je to dimenzijo razložil na primeru: v Ekvadorju, v deželi z visoko vrednostjo IDM nikogar ne bi motilo, če bi se nekdo z očitno višjim socialnim statusom prerinil mimo čakalne vrste v kinu, medtem ko bi ga v ZDA verjetno sankcionirali vsaj z verbalnimi napadi (1999, 51).

IDM se torej navezuje na sistem odločanja, centralizacijo in participacijo, komunikacijsko kulturo, vrednotenje sodelavcev, socialno kontrolo in siceršnje odnose med ljudmi. Dežele z visoko vrednostjo DM bodo kazale nedvoumne tendence, ki jih na splošno povezujemo z izrazito hierarhično in avtokratično strukturo organizacij in institucij ter s sistemom odločanja, ki se kažejo v strmih piramidah, togih načinih odločanja, strogi zunanji kontroli in nefleksibilni komunikaciji.⁷

Na podlagi rezultatov omenjene mednarodne raziskave je ugotovil, da obstajata dve skupini:

1. države in regije z visoko vrednostjo IDM so: Latinska Amerika, latinski del Evrope – Francija in Španija, Azija in afriške države ter bivša Jugoslavija;
2. skupino držav z nizko vrednostjo IDM tvorijo ZDA, Velika Britanija in njeni bivši dominioni in preostali del evropskih držav.

Zanimivi so izsledki Hofstedeja, ki kažejo, kako se kulturna dimenzija DM izraža v političnem življenju. Nasploh velja, da imajo države z visokimi vrednostmi IDM več političnega nasilja oblasti, pa tudi več državljskih nemirov. Ti družbeni sistemi so tudi manj demokratični, struktura in funkcioniranje političnega podsistema ima svoje značilne lastnosti.

1.1.2 Dimenzija individualizem/kolektivizem – IND

---

⁶ Poleg Trompenaarsovih raziskovanj gre omeniti vsaj še raziskavo o kulturnih orientacijah pilotov, ki je napravljena na vzorcu pilotov 17. držav in z enakim raziskovalnim modelom, kot je Hofstedejev.

⁷ Hofstede je ugotavljal IDM na podlagi odgovorov treh vprašanj:

1. Kako pogosto je sodelavce strah izraziti svoje nestrinjanje s predpostavljenim (na vprašanje so odgovarjali nementedžerji, povprečje odgovorov sega na lestvici od 1 (zelo pogosto) do 5 (zelo redko).
2. Kateri tip odločanja prakticira Vaš predpostavljeni? (Hofstede ponuja štiri alternativne odgovore)?
3. Kateremu tipu odločanja dajete prednost pri predpostavljenih (avtokratični, patriarhalni, demokratični)?

Kulturna dimenzija IND⁸ nam pove, kako posamezne družbe vrednotijo individualizem, usmerjenost človeka k sebi (ali k svoji družini), k zasledovanju lastnih ciljev in interesov oziroma družbo, kjer socialne vezi med člani niso trdne⁹. Kot tak je IND kontra pojem kolektivizmu, ki je povezan s pozitivnim vrednotenjem privrženosti, lojalnosti in vključenosti posameznika v kolektiv, v “mi-skupino”, v kateri je zaščiten (Hofstede 2001, 410-411).

Individualistična ali kolektivistična kultura vplivata tudi na gospodarsko življenje nasploh.¹⁰ V kolektivno orientiranih kulturah zelo pogosto obstaja emocionalna navezanost na podjetje, skupinske odločitve se smatrajo za boljše, delovno mesto je bolj sigurno. Individualistične kulture vzpostavljajo bolj ohlapne vezi do podjetij, kot dobre ocenjujejo tiste managerje, ki so “pravi” vodilni kadri, in sposobni samostojno sprejemati odločitve, četudi morda po poprejšnjem posvetovanju s sodelavci; v individualističnih kulturah hočejo ljudje o svojih ciljih in načinu opravljanja nalog odločati sami, iščejo pa zahtevnejše zaposlitve.

Hofstede je sestavil sklop štirinajstih vprašanj o tematiki idealnega delovnega mesta. IND je statistični izraz odgovorov na ta vprašanja. Države, ki najvišje vrednotijo individualizem, izhajajo iz anglo-ameriškega kroga. Tudi pri drugih zahodnih razvitih državah je indeks IND visok, kar po Hofstedeju pomeni, da IND pozitivno korelira z bruto nacionalnim proizvodom na prebivalca. Torej bi lahko bilo mogoče, da gospodarsko blaginjo ovira kolektivistični element, ki se pojavlja v vsaki deželi, a ne venomer v isti obliki. V skupini s sredinskimi vrednostmi IND najdemo tako različne dežele kot Avstrijo, Izrael, Španijo, Indijo, Japonsko in Argentino.

Znano je, da sociologija razlikuje med razširjeno in nuklearno družino. Ko otroci odrastejo, se čutijo pripadnike določene “mi-skupine”, ki se loči od ostale družbe. Skupina je močan vir identitete posameznika, ki ji dolguje zvestobo. Med človekom in skupino nastane odnos odvisnosti, ki je praktičen in psihološki. V individualističnih skupinah je družina sestavljena le iz staršev in otrok, pogosto pa je tudi samohranilstvo. Ostali sorodniki živijo drugje in se le redko vidijo. To je model nuklearne družine. Otroci iz takšnih družin odrastejo in se vidijo kot “jaz”. To je osebna identiteta človeka, ki se razlikuje od ostalih identitet. Pogosto otrok zmanjša stik s starši na minimum ali ga celo prekine.

Kot že rečeno, lahko individualizem povežemo z nuklearno, kolektivizem pa z razširjeno družino, kar je tudi vodilo do razlikovanja med tesno in slabo povezanimi skupinami. Odnosov posameznika do skupine se človek nauči v družinskem okolju.

---

⁸ Hofstede je iz raziskave IBM uporabil naslednja vprašanja za konstrukcijo indeksa IND (Hofstede 2001, 492):

1. Kako pomembno je zate, da živiš v okolju, ki je po želji tebi in tvoji družini? (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno);
2. Kako pomembno je zate delati z ljudmi, ki sodelujejo drug z drugim (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno);
3. Kako pomembno je zate delati pod dobrimi fizičnimi pogoji (dobro prezračevanje in razsvetljava, primerno delovno mesto...) (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno);
4. Kako pomembno je zate imeti službo, ki ti omogoča dovolj časa za tvoje zasebno življenje in družino (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno).

⁹ Večina Američanov meni, da je individualizem dober in da je to osnova veličine njihovega naroda. Bivši kitajski predsednik Mao Tse Tung pa je po drugi strani individualizem označil kot zlo. Menil je, da sta individualizem in liberalizem odgovorna za sebičnost in oporekanja disciplini ter da sta pripeljala do tega, da ljudje svoje lastne interese postavljajo nad interese skupine in da preprosto posvečajo preveč pozornosti osebni lastnini (Hofstede 2001, 98).

¹⁰ Ko je Hofstede razvrstil države in regije na podlagi vrednotenja IND in velikosti BDP, je dobil je dve večji skupini. V prvo spadajo zahodno-evropske države (in Japonska), v drugo pa azijske in južnoameriške (Hofstede 2001, 105).

Aktiven odnos med osebo in skupino, ki je nastal v otrokovi zavesti v prvih letih v družini, nadalje razvija in vzpodbuja šola. To je zelo dobro vidno v obnašanju v učilnici. Želja po tem, da bi učenci sodelovali pri pouku je bolj prisotna v individualističnih kot pa v kolektivističnih kulturah. Ker večina le teh ohranja veliko centraliziranost, je pouk vse bolj odvisen od učiteljev samih, bolj malo pa je dvosmerne komunikacije. V kolektivistični družbi se razlike med skupinami, ki izvirajo že iz družinskega okolja, nadaljujejo tudi v šoli in zato učenci z drugačnim etičnim in verskim ozadjem ustvarijo podskupine v razredu. V kolektivistični učilnici je najpomembnejše ohraniti harmonijo in ugled. Konfrontacijam in konfliktom se izogibajo, tako da ni nihče oškodovan; celo učenci ne smejo "izgubiti obraza" oziroma ugleda.

Od zaposlene osebe v individualistični kulturi pričakujejo, da bo ravnala v okviru svojih interesov, ki pa morajo biti usklajeni s pričakovanji in interesi delodajalca. V kolektivistični družbi pa delodajalec nikoli ne najame posameznika le kot takega, temveč kot človeka, ki pripada neki skupini. Zaposleni bo deloval za interese svoje skupine, tudi če se ti ne bodo zmeraj ujemali z njegovimi/njenimi lastnimi interesi. Odrekanje lastnim ciljem zaradi interesov skupine je del normalnega obnašanja v takšni družbi. Pogosto morajo zaslužek deliti s sorodniki.

Najvišja stopnja individualizma je značilna za Združene države Amerike, med evropskimi državami pa za Veliko Britanijo, Nizozemsko, Italijo in Belgijo. Najnižji IND je izmerjen za države srednje Amerike, v Evropi pa za Sredozemske države: Španijo, Grčijo, Portugalsko. Morda je pomenljivo, da je med prvimi desetimi državami kar devet držav, v katerih je prevladujoča vera protestantizem.

Zaradi močnih korenin nacionalnih kultur bi lahko pričakovali, da bodo razlike med individualizmom in kolektivismom trajne. Vendar so zaznane spremembe v smeri individualizma tudi med najbolj tipičnimi kolektivističnimi družbami. Podatki kažejo, da države, ki dosegajo močno ekonomsko rast, doživljajo premik k individualizmu. Kot primer lahko navedemo Japonsko, kjer lahko opazimo, da tisk stalno objavlja zgodbe o kršitvi tradicionalne družinske solidarnosti. Skrb za starejše je bila včasih naloga družine. Sedaj pa mora država vse pogosteje finančno pomagati ljudem, katerih potomci so prenehali z opravljanjem tradicionalnih družinskih obveznosti (Hofstede 2001, 107). Kljub temu bo verjetno japonska družba ohranila kolektivistične kulturne elemente. Enako velja za vzhodne države, kjer je individualistična kultura tudi vse bolj prisotna.

Razlike pri vrednotenju individualizma obstajajo celo med tipičnimi zahodnimi državami. Kakor koli že, kulture se spreminjajo, vendar se spreminjajo skupaj, tako da razlike ne izginjajo same po sebi. Je pa individualizem lahko ena od točk vse večje kulturne kompatibilnosti v prihodnje.

1.1.3 Preprečevanje negotovosti¹¹ – PN

IPN izraža stopnjo, do katere se člani neke kulture počutijo ogrožene pred nepoznanimi in nezanesljivimi situacijami (Hofstede 2001, 411). Ta dimenzija se torej nanaša na reakcije neke kulture na negotovo prihodnost, še posebej na njeno obvladovanje s pomočjo prava, tehnologije, pravil in ritualov. Kulture z visokim indeksom PN¹² kažejo nizko toleranco do t. i. nestrukturiranih situacij,

¹¹ nem. Unsicherheitsvermeidung, ang. uncertainty avoidance.

¹² Hofstede je iz IBM raziskave uporabil naslednja vprašanja za konstrukcijo indeksa PN (Hofstede 2001, 491):

- Kako pogosto se na delovnem mestu počutite nervozni ali napeti (možni odgovori od 1 – vedno se tako počutim do 5 – nikoli se tako ne počutim);

dvoumnih razmerij in negotove prihodnosti. Občutek nelagodja poizkušajo obvladati s strogim upoštevanjem verskih pravil in pravil obnašanja.

Rezultati so pokazali, da glede na ugotovljeni IPN pride do zanimivega mešanja nacionalnih kultur iz različnih regij sveta in najrazličnejšimi razvojnimi standardi. Skupaj se uvrščajo npr. Portugalska, Gvatemala, Belgija in Japonska.

Nizek IPN pri delu pomeni naslednje: manj odpora do sprememb, dopušča (in celo zaželeno je) tekmovanje med kolegi, predpostavljene naj ne bi izbirali na osnovi senioritete, v veljavi je manj pisanih pravil, večje je število splošno izobraženih oseb, menedžerji se bolj ukvarjajo s strateškimi usmeritvami, zaposlitvena mobilnost je večja, sodelavci so ambiciozni, ritualov na delovnem mestu je malo, prevladuje prepričanje, da je neznanu mogoče obvladati in pri delu je manj stresa. Visok IPN pri delu pa pomeni: velik odpor do sprememb, celo inovacij, tekmovanje med kolegi ni zaželeno, predpostavljene naj bi imenovali po principu senioritete, mnogo pisanih pravil, število specialistov je veliko, menedžerji se ukvarjajo predvsem z operativnim opravljanjem nalog, manjša je zaposlitvena mobilnost, delavci so manj ambiciozni, veliko je ritualov na delovnem mestu, vse, kar je neznanu, ogroža, na delovnem mestu je več stresa (Apfelthaler 1999, 58).

Po tem bi lahko ugotovili, da se demokracija v bistvu bolj navezuje na kulturo, ki izraža nizek IPN, res pa je, da imajo tudi kulture z visokim IPN nekatere komponente, ki konstituirajo demokracijo (spoštovanje pravil in zakonov ipd).

1.1.4 Ženskost/Moškost¹³ – MAS

Moškost je kot kulturna komponenta nasprotna ženskosti in je značilna za družbe, v katerih so razlike v razporeditvi vlog med spoloma trdno določene. Moški naj bi se bili sposobni uveljavljati, biti krepostni in usmeriti na materialni uspeh, ženske naj bi bile nežne in skromne ter se ukvarjale s kvaliteto življenja (Hofstede 2001, 412).

V družbah z nižjo vrednostjo indeksa MAS¹⁴ - v t. i. feminitalnih kulturah - pa so meje med temi tradicionalnimi vlogami zabrisane. Moški in ženske so bolj "odnošajsko" orientirani. Sodelovanje je višje vrednoteno kot tekmovanje. V družbah, kjer je indeks MAS visok, je visoka tudi storilnostna motivacija, prevladuje velik delovni stres, tolerirajo se vplivi privatnega življenja na poklic, prednost dajejo višji plači pred manjšim obsegom dela, so stvarno orientirani, iščejo možnosti napredovanja znotraj in izven podjetja, konkurenca velja več kot sodelovanje (Apfelthaler 1999, 59).

-
- Kako dolgo menite boste že zaposleni v tem podjetju (možni odgovori: od 1 – največ dve leti do 4 – do upokojitve);
  - Pravila podjetja ne smemo prelomiti, četudi zaposleni misli, da je tako najbolje za podjetje (možni odgovori od 1 – zelo se strinjam do 5 – sploh se ne strinjam).

¹³ nem. Feminität/Maskulinität, ang. femininity/masculinity.

¹⁴ Hofstede je iz IBM raziskave uporabil naslednja vprašanja za konstrukcijo indeksa MAS (Hofstede 2001, 492):

1. Kako pomembno je zate imeti priložnosti za višji zaslužek (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno);
2. Kako pomembno je zate delati z ljudmi, ki sodelujejo drug z drugim (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno);
3. Kako pomembno je zate, da si lahko zaposlen v tem podjetju, kakor dolgo sam želiš (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno);
4. Kako pomembno je zate imeti možnost napredovanja (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno).

Po Hofstedejevi raziskavi so najbolj “moške” kulture Japonska, Avstrija¹⁵, Venezuela, Italija, Švica, Mehika, Irska, Jamajka, Velika Britanija, Nemčija, relativno visoko MAS vrednost imajo tudi ZDA, Avstralija, Kanada ipd. Na drugi strani pa so bolj “ženske” kulture – Švedska, Norveška, Nizozemska, Danska, Kostarika, Finska, Čile, Portugalska, Tajska itd. (Hofstede 2001, 117-118).

1.1.5 Dolgoročna/kratkoročna usmeritev¹⁶ – DU

To je kulturna komponenta, ki jo je Hofstede naknadno vključil v svoj model. “Konfucijanska¹⁷ dinamika”, kakor to spremenljivko poimenujejo še drugače, je nacionalna kulturna komponenta, ki izraža dolgoročne ali kratkoročne orientacije¹⁸. Pri kratkoročni usmeritvi gre za ohranjanje vrednot, ki so povezane s preteklostjo in sedanjostjo. Predvsem gre za spoštovanje tradicij, ohranitev ugleda in izpolnjevanje socialnih dolžnosti. Pri dolgoročni usmeritvi gre za gojenje kreposti, ki so usmerjeni na bodoči uspeh, posebej varčnosti in vztrajnosti (Hofstede 2001, 411-412). Pri prvi gre za favoriziranje takojšnjega dobitka, pri drugem za stremljenje za dolgoročnejšimi dobitki.

Dolgoročna kulturna usmeritev korelira z vzdržljivostjo, urejenostjo odnosov glede na status, upoštevanjem reda (urejenosti), varčnostjo in čutom za sramežljivost.

Nasprotni pol, tj. kratkoročna kulturna usmeritev, pa je povezan z osebnostno stanovitnostjo in trdnostjo, ohranjanjem ugleda, spoštovanjem tradicij, odzdravljanjem, prijaznostjo, obdarovanjem (Hofstede 2001, 237).

Omenjena raziskava je pokazala, da je mogoče opaziti visok IDU na Kitajskem, v Honkongu, na Tajskem, Japonskem, v Južni Koreji. Neokonfucijansko hipotezo je pred desetletji postavil Herman Kahn. Trdil je namreč, da gospodarski razcvet vzhodnoazijskih držav korenini v njihovi specifični kulturi, v določenih vrednotah (Hofstede 2001, 239). Raziskava je torej potrdila zvezo med določenimi konfucijanskimi vrednotami in gospodarsko rastjo, kar je enako senzacionalno odkritje kakor omenjeno Webrovo na začetku 20. stoletja.

¹⁵ Zanimivo je, da se v razporeditvi deželnih kultur po MAS dimenziji pojavi Avstrija takoj za Japonsko in še pred Venezuelo. To nas ne sme voditi k napačni interpretaciji, češ da je avstrijski “mačizem” močno zakoreninjen v avstrijski duši, marveč k spoznanju, da je razdelitev vlog še močno tradicionalno pogojena. Nizozemska pa skupaj s skandinavskimi deželami tvori skupino kultur, v kateri spolne vloge konvergirajo v smeri ženske dimenzije.

¹⁶ ang. long-term, short-term orientation, nem. Langfristige/Kurzfristige Orientierung. Ta dimenzija je bila vključena naknadno na podlagi mednarodne raziskave vrednot študentov. Dimenzija ima tudi za Hofstedejev model očitno nekaj dodatne pojasnjevalne vrednosti, čeprav močno korelira z dimenzijo PN (Hofstede 2001, 234). Prvi je na njen pomen opozoril Michael Harris Bond, ki je preučeval vrednotne razlike v mednarodnem merilu. Poleg “zahodnega” je zaznal tipični kitajski oziroma “vzhodni” načina mišljenja.

¹⁷ Najpomembnejše splošne predpostavke konfucionizma so sledeče (Hofstede, 2001, 235-236):

1. Stabilnost družbe temelji na odnosih neenakosti v relacijah: vladajoči-nevladajoči, oče-sin, starejši brat-mlajši brat, moški-ženska itd.
2. Družina je prototip vseh družbenih organizacij. Posameznik ni v prvi vrsti individuum, ampak član družine.
3. Krepostno vedenje. Drugih ne smemo obravnavati tako, kot ne bi sebe (t. i. zlato pravilo individualizma).
4. Krepost (glede na lastne naloge v življenju) pomeni, da poskušamo pridobiti nekatere spretnosti in znanje, da trdo delamo, vendar ne več, kot je nujno potrebno, potrpljenje in vztrajnost.

¹⁸ Hofstede je za konstruiranje indeksa DU uporabil povprečje odgovorov na naslednja vprašanja iz VSM94 (2001, 495) - Prosim ocenite, kako pomembno je v vašem zasebnem življenju:

1. varčnost (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno);
2. spoštovanje tradicije (možni odgovori od 1 – najbolj pomembno do 5 – malo ali nepomembno).

1.2 Kulturne dimenzije

Fons Trompenaars¹⁹ je oblikoval zelo uporaben model medkulturnih raziskav. Skupaj s Charlesom Hampden-Turnerjem je raziskoval vrednotne sisteme Američanov, Britancev, Japoncev, Nemcev, Francozov, Švedov in Nizozemcev. Rezultat tega je razprava *The Seven Cultures of Capitalism* (1993).

Vsaka kultura je razvila svoje osnovne domneve (po Trompenaarsu so le-te jedro vsake kulture). Merimo jih lahko z dimenzijami, med katerimi jih Trompenaars razlikuje sedem. Vsaka kulturna dimenzija je kot kontinuum, ki pokriva vse možne kombinacije med dvema nasprotnima si osnovnima vrednotama (splošni problemi, s katerimi se ljudje soočajo). Kulture se razlikujejo po tem, kako rešujejo dileme, ne razlikujejo pa se glede potrebe o kakršnem koli odzivu. Ti odzivi nihajo skozi sedem dimenzij kulture.

1. dimenzija: **univerzalizem** proti **partikuralizmu**²⁰

Ljudje, živeči v univerzalistični kulturi, so prepričani, da so splošna pravila, vrednote in standardi pomembnejši od posameznih potreb in zahtev prijateljev in odnosov. V univerzalistični družbi so pravila namenjena celotnemu "univerzumu" članov (npr. zakon je nad vsemi), izjeme le slabijo pravilo. V partikularni kulturi so na prvem mestu medosebni odnosi, posebni dosežki in situacije. Čeprav v tej kulturi obstajajo zakoni, so le-ti namenjeni za kodificiranje medosebnih odnosov. Prijateljstvo je najpomembnejše.

2. dimenzija: **individualizem** proti **kolektivizmu**²¹

V individualistični družbi je posameznik (njegova sreča, izpolnitev in dobrobit) postavljen pred družbo. Ljudje ponavadi rešujejo probleme po svoje in so odgovorni za lastno srečo ter srečo svojih najbližjih. V kolektivistični kulturi je družba pred posameznikom, ki se mora obnašati v dobrobit družbe. Vsi smo se rodili v neko družino, sosesko, skupnost, ki je obstajala že pred nami in bo še obstajala, ko nas več ne bo.

3. dimenzija: **specifične** proti **razpršenim kulturam**²²

V specifični kulturi se ljudje ubadajo z elementi, s specifikom. Najprej jih analizirajo posebej, nato jih skušajo sestaviti. Celota je seštevek posameznih delov. Posameznikovo življenje je razdeljeno na veliko komponent, v katere lahko vstopamo posamezno. Interakcije med posamezniki so točno določene in namerne. Javna sfera posameznika je veliko večja kot njegova zasebna sfera. Ljudje so zlahka sprejeti v javno sfero, nasprotno pa je zelo težko priti v zasebno sfero, saj je vsako področje, kjer se ljudje srečajo, ločeno drugo od drugega (je poglavje zase). Ljudje iz razpršene kulture začnejo pri celoti in gledajo na vsak del kot na odraz celote (v luči celote). Vsi elementi so med sabo povezani in ti odnosi so bolj pomembni kot posamezni deli (celota je več kot le vsota posameznih delov). Razpršeni posamezniki imajo veliko zasebno in majhno javno sfero, novincem je težko priti v obe. Ko so končno sprejeti, so jim odprta vrata na vsa področja posameznikovega življenja. Prijatelj je prijatelj v vseh vidikih: v prostem času, na delovnem mestu...

---

¹⁹ Nizozemec Fons Trompenaars je študiral v Amsterdamu, doktoriral pa na Univerzi v Pensilvaniji. Od leta 1981 je delal za naftno podjetje Shell, leta 1989 pa je ustanovil Center za mednarodne poslovne raziskave. Kot svetovalec je delal za priznana podjetja kot so Shell, BP, ICI, Philips, Heineken, TRW, Mars, Motorola, General Motors, Nike, Cable and Wireless, CSM in Merrill Lynch. Je avtor knjig *Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Business* (2000) in *The Seven Cultures of Capitalism* (1993).

²⁰ ang. universalism vs. particularism.

²¹ ang. individualism vs. communitarism.

²² ang. specific vs. diffuse.

4. dimenzija: **čustvene** proti **nevtralnim kulturam**²³

Kazanje čustev v čustvenih kulturah ni kaznivo. Čustev ni treba skrivati in jih obdržati zase. Čustvene kulture lahko interpretirajo manj eksplicitni signal (znak) nevtralne kulture kot manj pomemben. V nevtralnih kulturah se učijo, da je nespodobno kazati čustva navzven. Le-to ne pomeni, da takšni ljudje ne čutijo, ampak da čustva manifestirajo le do določene stopnje. Ljudje se svojih čustev zavedajo, hkrati pa jih sprejmejo in kontrolirajo. Nevtralne kulture lahko močnejši znak čustvene kulture označijo kot preveč čustven.

5. dimenzija: **dosežek** proti **pripisu**²⁴

Dosežen status se nanaša na to, kar je posameznik naredil in dosegel, le-to je treba dokazovati znova in znova. Pripisan status določa, kaj oseba je in kako naj se do nje vedejo. Status posameznika je odvisen od njegovega rojstva, starosti, spola ali premoženja in mu je dodeljen.

6. dimenzija: **zaporedne** proti **sočasnim kulturam**²⁵

Čas ima v kulturi dva vidika, in sicer, kakšen pomen pripisuje kultura preteklosti, sedanjosti in prihodnosti ter njihov odnos do zgradbe časa. Kadar pojmuje mo čas kot gibanje naprej, sekunda za sekundo, minuta za minuto, ura za uro kot premica, potem ga pojmuje mo kot zaporednega. Drugi pogled na čas je sočasen: gibanje časa v krogih sekund, minut, ur in let. Ljudje v zaporednih kulturah ponavadi delajo le eno stvar hkrati. Radi načrtujejo in se držijo načrtov. So točni in držijo obljube. Nasprotno pa ljudje v sočasnih kulturah delajo več stvari hkrati, saj je zanje čas fleksibilen. Držati se obljub je dobro, ni pa absolutno, načrti so hitro spremenljivi. Točnost je odvisna od medosebnega odnosa.

- V kulturi, orientirani v preteklost gledajo na prihodnost kot na ponovitev preteklih izkušenj. Ljudje spoštujejo svoje prednike in skupne zgodovinske dogodke.
- Izkušnje "iz dneva v dan" narekujejo potek življenja v kulturah, orientiranih na sedanost. Ne polagajo veliko vrednosti na skupne zgodovinske dogodke in na pričakovanja v prihodnosti.
- V kulturi orientirani na prihodnost so vsi človeški napor usmerjeni v prihodnost. Na splošno so mnenja, da preteklost ne vpliva na potek dogajanj v prihodnosti, usmerjeni so predvsem na planiranje (načrtovanje).

7. dimenzija: **notranji** proti **zunanjemu nadzoru**²⁶

Vsaka kultura je razvila svoj odnos do okolja, kjer preživetje pomeni boriti se proti naravi ali za njo. Način naše povezave z okoljem je povezan z našim načinom iskanja nadzora nad lastnim življenjem in usodo. "Notranji" ljudje imajo mehanicističen pogled na naravo. Zanje je narava zapletena naprava, naprave pa lahko nadzorujemo, če imamo za to ustrezne izkušnje. Takšni ljudje ne verjamejo v srečo, naključje ali vnaprejšnjo določitev (predestinacijo). Menijo, da lahko človek živi po svoji želji, če izkoristi ponujene prednosti. Človek lahko nadvlada naravo, če se le potruži. Aktivnosti ljudi so usmerjene navznoter. "Zunanji" ljudje pa imajo organski pogled na naravo. Človeštvo je le sila narave, tako da mora ravnati skladno z njo, kar pomeni, da se ji mora podrediti. Takšni ljudje ne verjamejo, da so krojači svoje usode, saj je narava nepredvidljiva. Aktivnosti ljudi so usmerjene navzven (prilagajanje zunanjim okoliščinam).

---

²³ ang. affective vs. neutral.

²⁴ ang. achieved status vs. ascribed status.

²⁵ ang. time as sequence vs. time a synchronisation.

²⁶ ang. internal vs. external control.

S temi dimenzijami meri npr. veljavo zakonov nasproti odnosom, način racionalnega obvladovanja situacije (razčlenitev ali integracija), pomen individualizma, odnos do okolice²⁷, način zaznave časa²⁸, način pridobivanja družbenega statusa ter odnos do enakosti (in hierarhije) (povzeto po Fons Hampden-Turner 2001 in Trompenaars 2000, 30-50).

1.3 Razvrščanje držav na podlagi razlik in podobnosti v skupine

Simcha Ronen²⁹ in Oded Shenkar³⁰ sta leta 1985 objavila primerjalno študijo osmih empiričnih raziskav s področja razvrščanja držav na osnovi podobnosti in razlik v skupine (grozde)³¹. Ob tem sta bili upoštevani predvsem dve predpostavki: (1) obravnavanje kultur kot izrazite entitete, (2) operacionalizacija narodov kot praktičnih približkov teh entitet.

Spremenljivke, ki tvorijo temelj obravnavanim empiričnim študijam, se nanašajo na odnos zaposlenih do dela. Primerjave so narejene primarno na osnovi splošnega vedenja do dela oziroma kako se le-to odraža na posameznikovih delovnih vrednotah ali ciljnih. Kot že omenjeno, sta primerjala osem študij: Haire, Ghiselli & Porter (1966), Sirota & Greenwood (1971), Hofstede (1976), Redding (1976), Ronen & Kraut (1977), Badaway (1979), Griffeth, Hom, Denisi & Kirchner (1980) in Hofstede (1980).

Avtorja (Ronen in Shenkar) sta ugotovila, da je raven primerljivosti zadostna, zato so tudi primerjave z metodološkega vidika veljavne. Poleg tega so takrat te študije predstavljale najbolj prefinjene razpoložljive napore pri razvrščanju držav v grozde na podlagi odnosa do dela, s čimer so predstavljale vodilo za prihodnje raziskave; se v študijah spremenljivke v veliki meri prekrivajo, kar poveča zanesljivost primerjave; je pet od skupno osmih študij vključevalo več spremenljivk, ostale tri pa delovne cilje ali vrednote.

Med obravnavanimi študijami so bistvene razlike (npr. velikost vzorca od najmanj 248 do največ 88.000³²). Vsi obravnavani avtorji študij so obravnavane države razdelili v grozde, Ronen in Shenkar pa sta naredila primerjavo med njimi³³. Šest študij je kot rezultat vključevalo državne grozde, v petih od le-teh pa so uporabili matrično analizo. Analitične metode, ki so jih avtorji uporabljali v študijah, so

---

²⁷ V nekaterih kulturah prevladuje pogled "iz sebe". Vse bivanje izhaja iz osebe, iz posameznika. Motivacije in vrednote izhajajo iz osebnosti. Druge kulture imajo svet, okolje za močnejšega od posameznika. Primer: Morita, šef Sonyja, je izumil "walkman" zato, ker je hotel poslušati resno glasbo na poti v službo, ne da bi motil okolico.

²⁸ Do pomembnih medkulturnih razlik po Trompenaarsu in Hampden-Turneju pride tudi pri percepciji časa. V nekaterih kulturnih okoljih je pomembneje, kaj si napravil v preteklosti, v drugih pa, kakšne načrte imaš za prihodnost. Američani navadno začnejo iz nulte točke, od začetka. Pomembno je, kaj delajo sedaj in kaj bodo v prihodnje. Francozi ravno nasprotno cenijo preteklost. Sicer Američani, Nemci in Švedi razumejo čas kot minevanje trenutkov, ki se linearno nizajo. Drugi narodi razumejo čas "spiralasto", kot krožno gibanje, kjer se preteklost in prihodnost ne ločita zelo. Različne zaznave časa imajo vpliv tudi pri načrtovanju, strategijah itd.

²⁹ S. Ronen je profesor na področju organizacijskega vedenja na Univerzi New York, prav tako predava na Univerzi Yale. Mnogim vodilnim podjetjem (kot so IBM in AT&T) je služil kot svetovalec s področja vrednotenja managementa, organizacijskih sprememb in razvoja (povzeto po New York University 2002).

³⁰ O. Shenkar je trenutno zaposlen v podjetju Ford Motor Company kot predstojnik globalnega poslovnega managementa, prav tako pa je profesor na Fisher College of Business, Državne univerze Ohio. Je član Akademije za management in Akademije za mednarodno poslovanje, član uredniških odborov pri International Journal of Cross-Cultural Management, Journal of International Business Studies, Journal of International Management, Management International Review itd. (povzeto po Ohio State University 2002).

³¹ V angleški terminologiji se uporablja izraz cluster.

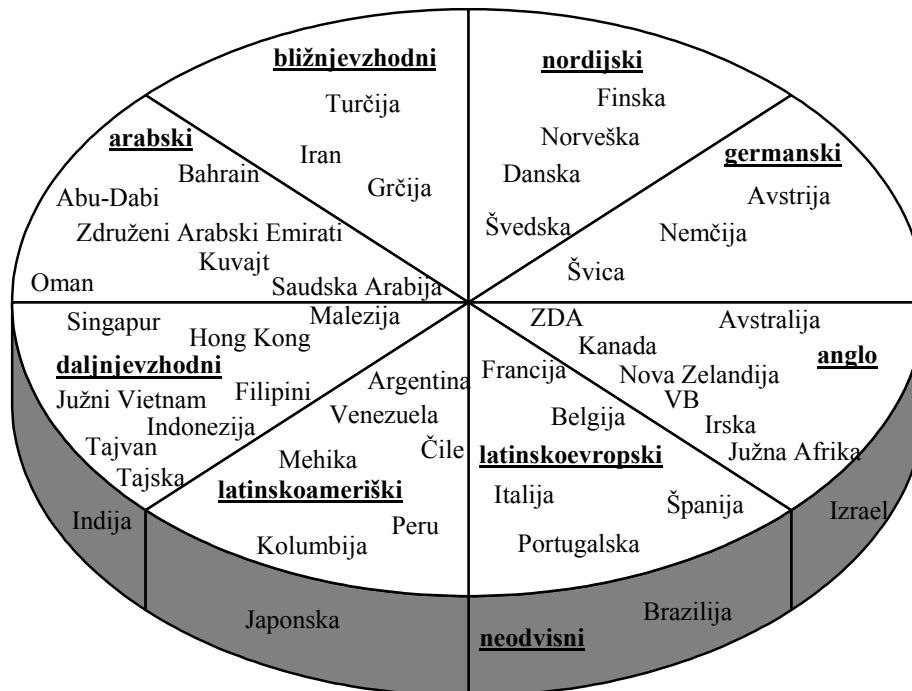
³² Podrobnejši podatki o raziskovalnih postopkih, vzorcih in vprašalnikih na strani 438 in 439 (Ronen in Shenkar 1985).

³³ Glej strani 444 in 445 (Ronen in Shenkar 1985).

bile faktorska analiza (Haire et al.), Q (obrnjena) faktorska analiza (Sirota & Greenwood, Hofstede 1976 in 1980), D^2 – posplošena Pitagorska mera za razdalje (Griffeth et al.).

Uporaba držav kot enot za razvrščanje v skupine je logična, saj nacionalne meje upodabljajo pravno, politično in družbeno okolje, v katerem delujejo organizacije in zaposleni – se pravi neko relativno zaključeno kulturno celoto. Da bi bolje razumeli, zakaj razvrščamo države v določen grozd, je treba proučiti dimenzije, ki predstavljajo osnovo grozda.

SLIKA 2: OBLIKOVANJE SKUPIN DRŽAV (RONEN IN SHENKAR)

Vir: Ronen in Shenkar (1985, 449).

Iz slike 2 je razvidno, da so države, ki so si geografsko blizu, v isti skupini. Prav tako že samo poimenovanje le-teh opisuje geografsko področje. Le anglo-ameriški grozd vključuje države iz več kontinentov, kar lahko pripisujemo kolonizaciji in preseljevanju (prenos kulture kolonizatorjev). Poleg geografske bližine si države iz istega grozda delijo še jezik ali jezikovno skupino. Jezik in geografska lega sta medsebojno odvisna: jezikovni in kulturni obseg je povezan s fizičnimi elementi (v primeru anglo-ameriškega grozda pa s kolonijskimi elementi).

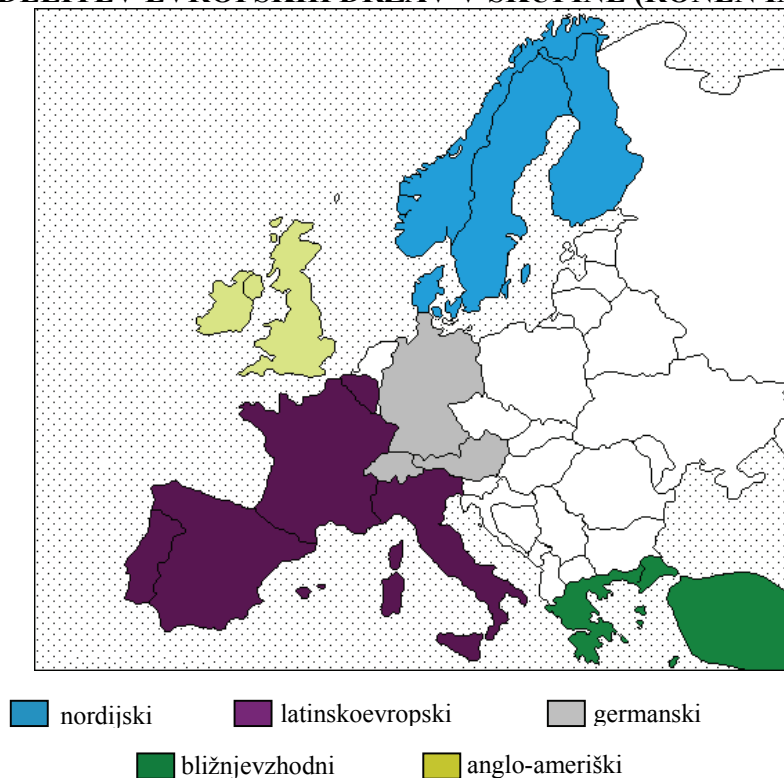
Naslednja dimenzija, ki vpliva na oblikovanje grozdov, je religija. Verska prepričanja so povezana z določenimi vrednotami in normami, nekatera od njih potrjujejo korelacijo z delovnimi cilji zaposlenih. Največ grozdov deli isto religijo (anglo-ameriški, germanski, nordijski – pretežno protestantski, latinskoevropski in latinskoameriški – pretežno katoliški). Omenjene dimenzije (geografska lega, jezik in religija) niso neodvisne. Verjetno (ne pa gotovo) je, da bodo države z eno skupno dimenzijo, izkazovale manjše razlike tudi na ostalih. Sinteza grozdov je ponazorjena na karti, kjer je BDP na prebivalca splošno vodilo (koncentrična razdalja od sredine karte). Najrazvitejše države se nahajajo okoli sredine.

Slika 3 nam nazorneje predstavlja delitev evropskih držav v grozde, le-ti so naslednji:

- nordijski (skandinavske države),

- latinskoevropski (Španija, Portugalska, Francija, Italija, Belgija),
- germanski (Nemčija, Avstrija in Švica),
- daljnjevzhodni³⁴ (Grčija in Turčija),
- anglo-ameriški (Velika Britanija in Irska).

SLIKA 3: DELITEV EVROPSKIH DRŽAV V SKUPINE (RONEN IN SHENKAR)

Vir podatkov: Mercado et al. (2001, 452).

Predstavljeni grozdi ne vključujejo večine postkomunističnega sveta, prav tako mnogo področij, npr. Afrike, niso proučevali oziroma so jih premalo (Bližnji in Daljni vzhod). Te vrzeli v raziskavi otežujejo celovito razvrščanje v skupine na podlagi kulturnih razlik. Ne glede na to ima razvrščanje držav (Ronen in Shenkar 1985) na osnovi podobnosti omenjenih kulturnih dimenzij, ki merijo delovne cilje, vrednote, potrebe in odnos do dela, izjemno sporočilno vrednost.

Ronen in Shenkar poudarjata, da je podatke za obsežne mednarodne raziskave težko dobiti, saj je zbiranje podatkov zelo drag postopek in potrebuje sodelovanje raziskovalcev z različnih tujih lokacij (povzeto po Povzeto po Ronen in Shenkar 1985, 435-453). Njuna ugotovitev v današnjem času informacijske družbe ne drži več v celoti, saj predstavlja svetovni splet rešitev marsikateri težavi, ki jo povzroča geografska oddaljenost. Problem mednarodnih raziskav pa ostaja pretirana disperzija tovrstnih raziskav oziroma premajhna stopnja sodelovanja med strokovnjaki.

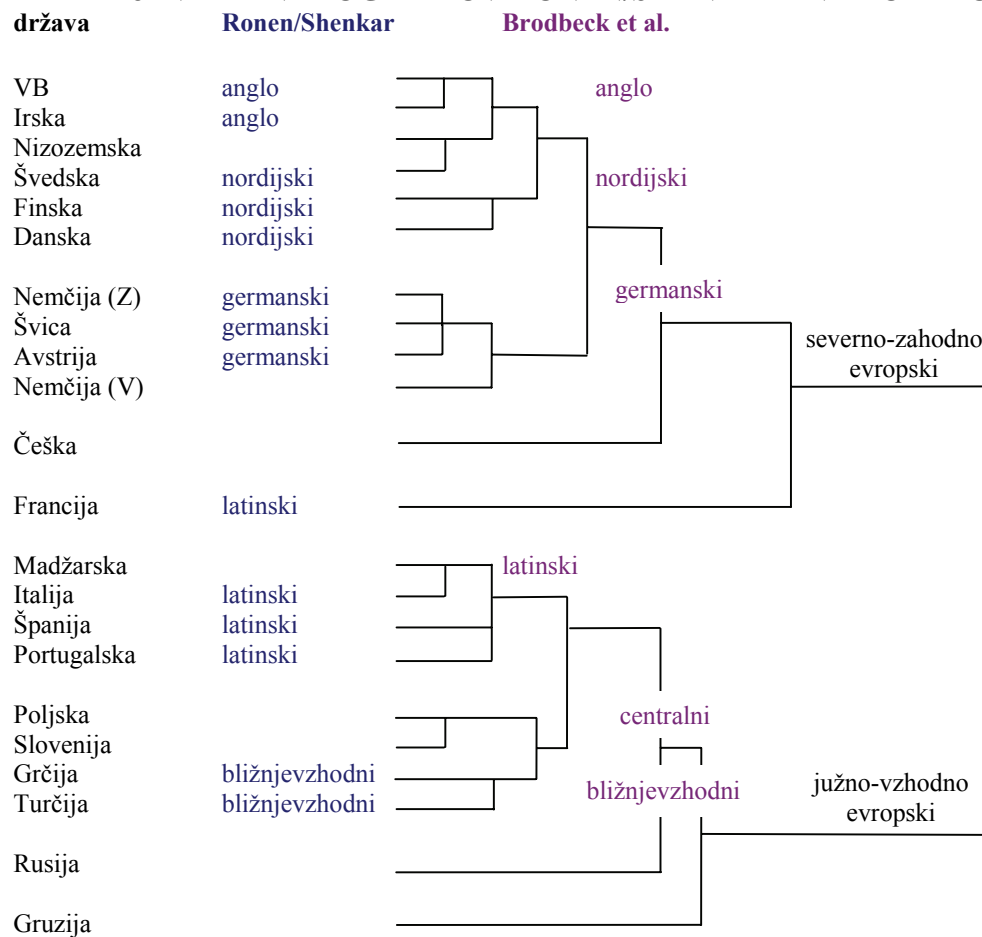
1.4 Kulturna pogojenost konceptov vodenja

³⁴ V izvornem jeziku je grozd poimenovan »far eastern«, morda bi bilo primerneje poimenovanje v jugovzhodni.

Raziskovalna skupina s profesorjem Felixom Brodbeckom na čelu je opravila študijo o vplivu kulture na stil vodenja v dvaindvajsetih evropskih državah. Poleg osredotočenja na koncept vodenja so še preverili pravilnost Ronenovih in Shenkarjevih evropskih grozdov. 6.052 srednjih managerjev iz dvaindvajsetih evropskih držav je odgovarjalo na 112 vprašanj o značilnostih vodenja³⁵. Vsako značilnost so ovrednotili glede na to, kako se le-ta sklada z njihovim konceptom odličnega poslovnega vodje.

Študija proučuje odnos med kulturo in koncepti vodenja v Evropi na osnovi obsežne empirične raziskave GLOBE, ki se osredotoča na medkulturne razlike v vodenju. Nekateri raziskovalci medkulturnih razlik³⁶ so ugotovili, da kultura vpliva na koncepte vodenja. Problem je v neprimerljivosti študij, saj slednje proučujejo države iz različnih kulturnih ali geopolitičnih regij (Honduras, Nemčija, Japonska, ZDA, Francija, Indija in Kitajska). Iz tega razloga ne moremo prenesti njihove ugotovitve na evropske države, ki pripadajo eni geopolitični regiji in si verjetno delijo vodstvene značilnosti.

SLIKA 4: PRIMERJAVA DENDROGRAMOV RONEN/SHENKAR IN BRODBECK ET AL.

Vir: Brodbeck (2000, 12).

³⁵ Podatke so dobili preko projekta GLOBE (Global Leadership and Organizational Effectiveness Programme), v katerem so sodelovali (osnovni podatki o projektu GLOBE so dosegljivi na spletni strani GLOBE).

³⁶ House, Wright & Aditya 1997, Gerstner & Day 1994, O'Connell, Lord & O'Connell 1990 (povzeto po Brodbeck et al. 2000, 3).

Brodbeck in ostali so primerjali grozde Ronena in Shenkarja z rezultati svoje raziskave, ter ugotovili, da se skladajo. Vključili so države, ki v prvi študiji še niso bile del le-te, ker še niso obstajale oziroma niso bile samostojne in neodvisne (slika 4). Rezultati dendograma se berejo od desne proti levi in takoj opazimo dve glavni skupini: severno-zahodno in južno-vzhodno.

Prepoznavne podskupine severno/zahodne evropske skupine so anglo-ameriška, nordijska in germanska, Češka republika je posebej. Južno/vzhodno skupino pa sestavljajo latinskoevropske države (Italija, Španija, Portugalska), srednjeevropski državi (Poljska, Slovenija), medtem ko se Madžarska pridruži kasneje, bližnjevzhodni državi (Turčija, Grčija) ter Gruzija in Rusija. Vzhodna Nemčija, ki ni bila vključena v vzorec Ronena in Shenkarja, je del germanskega grozda. To pomeni, da so razlike v vodenju med Zahodno in Vzhodno Nemčijo majhne in značilne za ta grozd. Madžarska je razvrščena zraven Italije, Portugalske in Španije, kar lahko razlagamo z zelo močno rimskokatoliško tradicijo na Madžarskem. Slednje si delijo latinskoevropske države, v nasprotju z vzhodnoevropskimi državami, ki so pretežno pravoslavne (Gruzija, Rusija).

V svoji študiji so Brodbeck in ostali med drugim tudi dokazali, da so koncepti vodenja v Evropi kulturno pogojeni. Evropske kulture so zelo različne in obstaja zelo velika verjetnost, da se tudi v prihodnosti ne bodo združile, zaradi tega je gradnja konceptualnih mostov med kulturami ključnega pomena v medkulturnem vodenju na evropski in svetovni ravni (povzeto po Brodbeck et al. 2000, 1-29).

1.5 Modernizacijski in postmodernizacijski premik

Prof. dr. Ronald Inglehart³⁷ je odgovorni in glavni raziskovalec WVS, ki služi kot izhodišče mnogim publikacijam, najodmevnejši med njimi sta monografija *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies* (Inglehart 1997) in razprava *Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values* (Inglehart in Baker 2000)³⁸.

Globoko zakoreninjene spremembe v svetovnih pogledih spreminjajo ekonomsko, politično in družbeno življenje. V knjigi *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies* proučuje Inglehart spremembe političnih in ekonomskih ciljev, verskih norm, družinskih vrednot in raziskuje, kako te spremembe vplivajo na stopnjo gospodarske rasti, strategijo političnih strank in na pričakovanja demokratičnih institucij.

Inglehart je testiral tezo, da je ekonomski razvoj povezan s sistematičnimi spremembami temeljnih vrednot. Podatki WVS so pokazali velike kulturne spremembe in vztrajanje nekaterih kulturnih tradicij. Ekonomski razvoj je povezan s premikom proč od absolutnih norm in vrednot proti vrednotam, ki so bolj racionalne, tolerantne, zaupne in sodelovalne. Raziskava je med drugim tudi pokazala, da so razlike med pripadniki različnih religij znotraj določene države bistveno manjše kot razlike med državami. Inglehartove ugotovitve kličejo po spremembi modernizacijske teorije, ki napoveduje zaton religij. Sklepi WVS so ravno nasprotni, in sicer da kljub modernizaciji religija ni/ne bo zbledela.

---

³⁷ Prof. dr. Inglehart je trenutno zaposlen na Univerzi Michigan na Institutu za družbene raziskave. Leta 1963/4 je bil Fulbrightov štipendist na Univerzi Leiden na Nizozemskem, med leti 1970 in 1990 pa je bil raziskovalec pri študijah Eurobarometra. V svoji akademski karieri je bil kot gostujoč profesor na različnih univerzah v Italiji, Nemčiji, na Nizozemskem in Kitajskem. Inglehart je avtor knjig *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics* (1977), *Culture Shift in Advanced Industrial Society* (1990), *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies* (1997) in soavtor mnogih knjig in člankov (povzeto po University of Michigan 2000).

³⁸ Iz obeh publikacij bomo povzeli glavne in za naš projekt relevantne ugotovitve.

V 20. stoletju je potekal proces modernizacije pretežno v zahodnih državah, nezahodne države so mu lahko sledile le pod pogojem, da so opustile svoje tradicionalne vrednote in se tehnološko in moralno prilagodile “boljšim” (superiornim) zahodnim državam. V drugi polovici 20. stoletja se je proces modernizacije spremenil, saj smo bili priča ekonomski rasti nekaterih azijskih držav. Japonska ima enega najvišjih BDP na prebivalca, vodilna je v avtomobilski industriji, potrošniški elektroniki. Japonci imajo najvišjo pričakovano življenjsko dobo. Še vedno pa je nosilka modernizacije industrija, ki ustvari temeljite družbeno-strukturne in kulturne posledice (od dviga ravni izobrazbe do spremembe vloge spola).

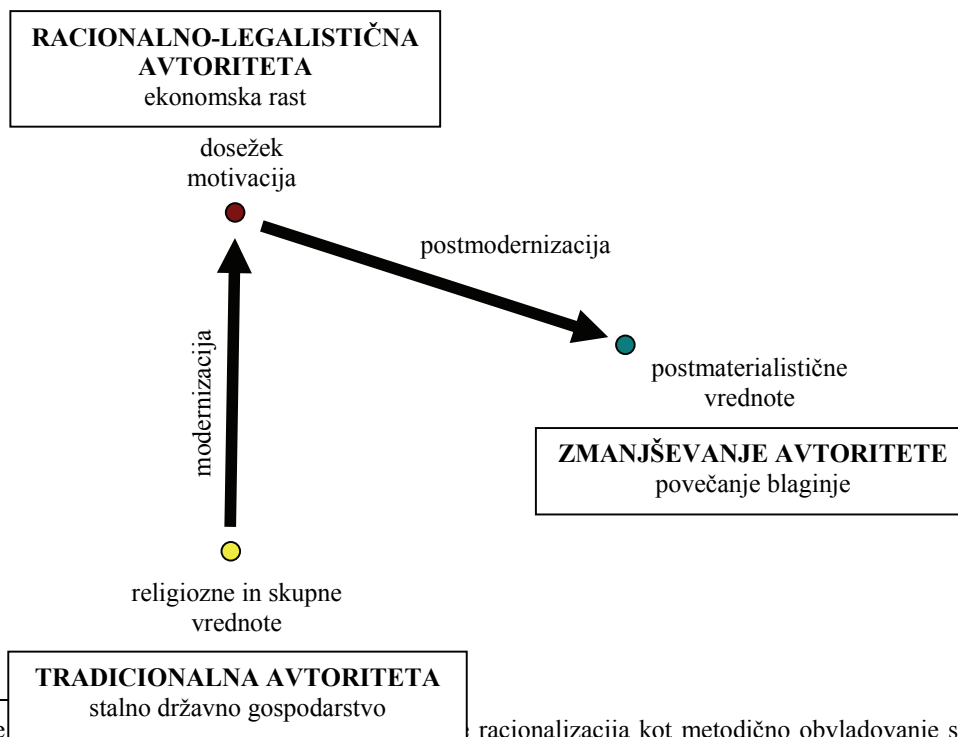
Modernizacijski premik

Sekularizacija je povezana s procesom modernizacije. Ob tem pozna Inglehart dva različna pojavi:

- v razvitih industrijskih državah Severne Amerike, Zahodne Evrope in Vzhodne Azije so tradicionalne oblike religioznega življenja v zatonu. Zmanjšalo se je obiskovanje cerkva, povečala se je tolerantnost do ločitve, splava, enega starša, homoseksualnosti.
- islam ima vedno večji krog privržencev v državah, ki niso bile modernizirane, čeprav so nekatere zelo bogate. Njihovo bogastvo pa ni posledica modernizacijske poti industrializacije, poklicne specializacije, večje stopnje izobrazbe ..., ampak zgolj posledica velikih naftnih potencialov.

Posledica modernizacija je tudi sprememba kulturne tradicije, ki poudarja pripisan družbeni status in delitev, nasproti poudarku dosežka in akumulacije. Weber³⁹ poudarja dve pomembni komponenti modernizacije – sekularizacija in birokratizacija.

SLIKA 5: PREHOD IZ MODERNIZACIJE V POSTMODERNIZACIJO (SPREMEMBE POUĐARKA KLJUČNIH VIDIKOV ŽIVLJENJA)

³⁹ Weber je racionalizacija kot metodično obvladovanje situacije z vedno bolj preračunljivimi sredstvi (motivacija – dosežek). Inglehart je Webrov podaljšek, govori o postmoderni družbi in novi kulturi, kjer racionalizem ni več dominanten.

Vir: Inglehart (1997, 75).

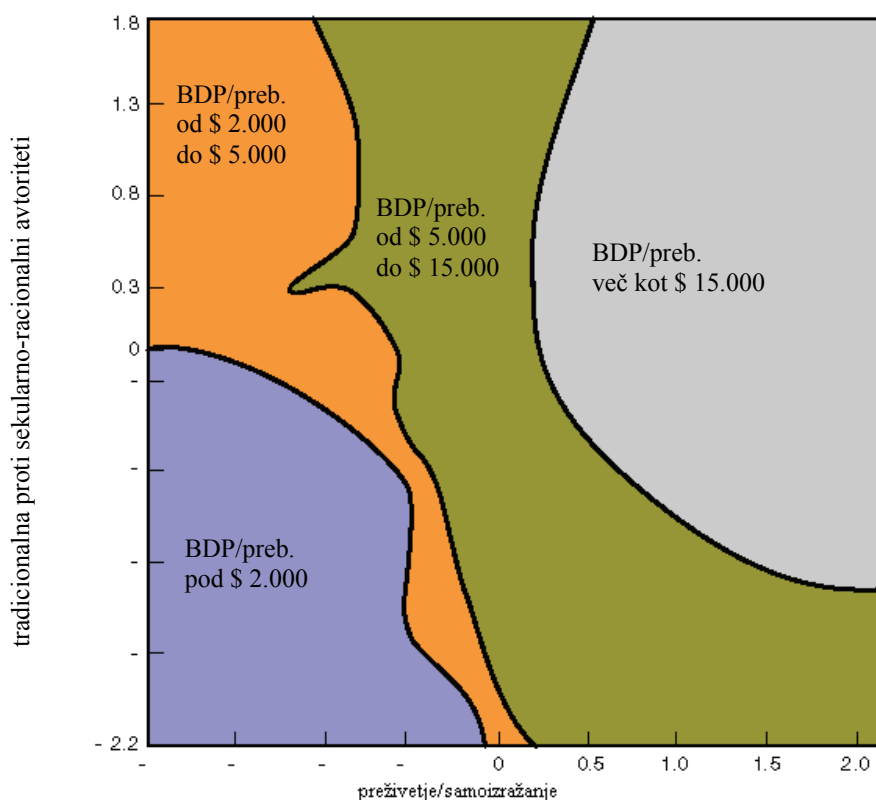
Jedro kulturne modernizacije predstavlja premik od tradicionalne (ponavadi verske) avtoritete proti racionalno-legalistični. Prav tako je potekal premik prestiža in socio-ekonomskih funkcij proč od ključnih institucij tradicionalne družbe (družine in cerkve) proti državi ter premik ekonomskih aktivnosti iz malih družinskih podjetij v masovno proizvodnjo, ki je bila v lasti države ali pa jo je le-ta nadzorovala.

Postmodernizacijski premik

Zadnja tri desetletja smo priče procesu postmodernizacije (slika 5), ki se je začel v Severni Ameriki, nadaljeval pa v Zahodni Evropi, Vzhodni Aziji in sedaj v Južnovzhodni Aziji. Proces vključuje premike proč od religije in države k posamezniku. Glavni projekt postmodernizacije je maksimiziranje posameznikovega blagostanja, ki je vse bolj podvržen subjektivnim faktorjem in povečanje kakovosti življenja (povzeto po Inglehart 1997, 72-78).

Dimenziji, ki sistematično razlikujeta pogled na svet med bogatimi in revnimi državami ter odsevata mednacionalno polarizacijo, sta tradicionalne⁴⁰ proti sekularno-racionalnim orientacijam do avtoritete in preživetje proti vrednotam samoizražanja.

SLIKA 6: EKONOMSKA RAVEN V ODVISNOSTI DVEH DIMENZIJ MEDKULTURNIH RAZLIK (MEDNARODNA PRIMERJAVA)

Opombe: podatki iz World Development Report (1997, 214-215).

⁴⁰ Inglehart pojmuje "tradicionalno" kot nizko stopnjo tolerance do splava, ločitve in homoseksualnosti, poudarek na moški prevladi v ekonomskem in političnem življenju, spoštovanje starševske avtoritete, pomembnost družine, večinoma avtoritarno, večinoma velik poudarek na religiji.

Vir: Inglehart in Baker (2000, 10).

Slika 6 prikazuje razporeditev 65 držav glede na dve dimenziji s pomočjo faktorjske analize. Na ordinati je polarizacija med tradicionalno in sekularno-racionalno avtoriteto, medtem ko abscisa predstavlja polarizacijo med vrednotama preživetje in samoizražanje⁴¹. Če ljudje neke družbe dajo velik pomen religiji, potem lahko relativno predvidimo odnos te družbe do ostalih spremenljivk – od odnosa do splava, stopnje nacionalne zavesti (zelo verne države so ponavadi zelo nacionalno zavedne), zaželenost spoštovanja avtoritete (zelo verne države dajo velik pomen na spoštovanje avtoritete) do odnosa do vzgoje otrok. Dimenzija preživetje - samoizražanje odseva dalekosežen in tesno povezan grozd spremenljivk, ki vključujejo materialistične vrednote (npr. ohranitev reda in boj z inflacijo) nasproti postmaterialističnim vrednotam (kot npr. svoboda in samoizražanje), osebna blaginja, medsebojno zaupanje, politično udejstvovanje in toleranca do zunanjih skupin (merjena s sprejemanjem/zavračanjem homoseksualnosti) (povzeto po Inglehart in Baker 2000, 30).

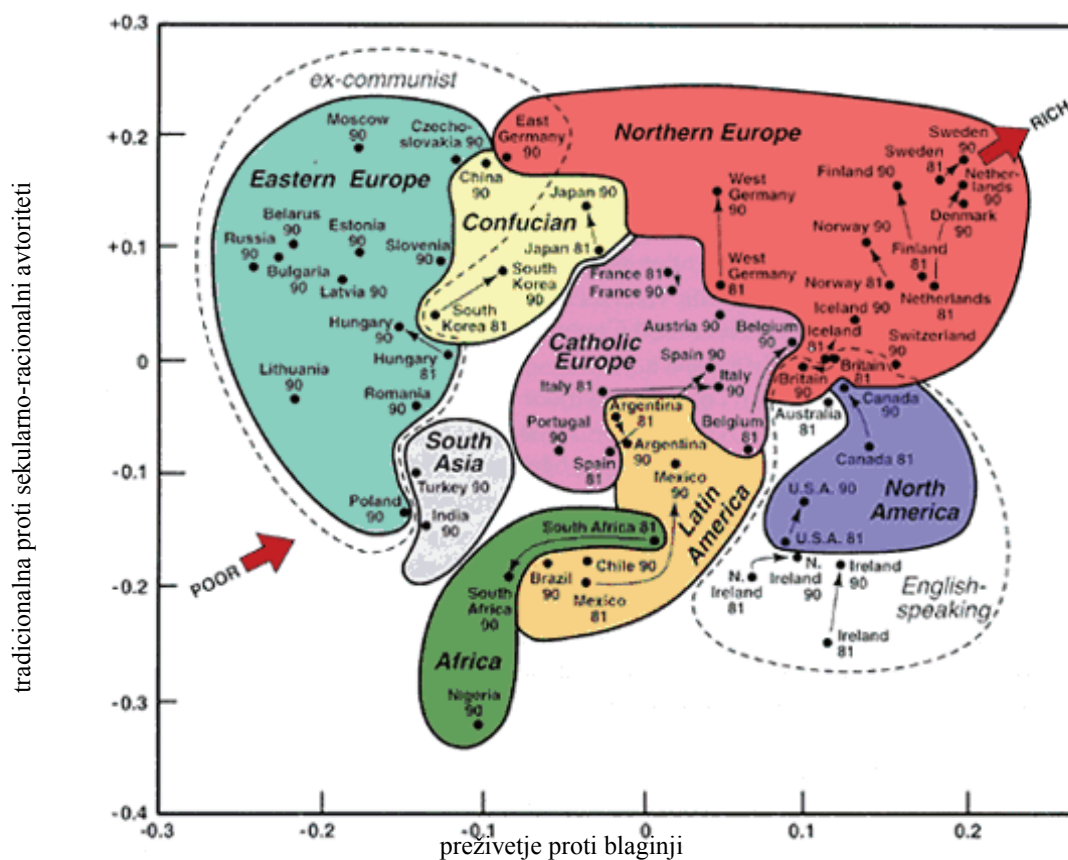
Tradicionalna/sekularno-racionalna dimenzija odraža predvsem razlike med družbami, v katerih je religija pomembna, in tistimi, v katerih se je njen pomen izgubil, vendar pa tudi vrsto drugih variacij, še posebej pomembno je izpostavljanje individualnega dosežka. Tiste evropske družbe, kjer je raziskava vrednot pokazala največje priznavanje sekularno-racionalne avtoritete in kjer prevladujejo samoekspresivne vrednote, so hkrati tudi družbe z najvišjo stopnjo formalne in funkcionalne pismenosti (to so protestantske evropske države Švedska, Norveška, Danska, Finska, ob njih pa še Nizozemska in Nemčija). Slovenija je umeščena med bolj sekularizirane države (tako kot večina ostalih postsocialističnih držav), vendar dosti pod omenjenimi skandinavskimi državami (povz. po Adam in drugi 2001, 87-88).

Ekonomski razvoj ima močan vpliv na kulturne vrednote: sistemi vrednot bogatih držav se sistematično razlikujejo od revnih. Iz slike 6 je razvidna razlika med državami z nizkimi dohodki, ki so v spodnjem levem kvadrantu, in državami z najvišjimi dohodki, ki se nahajajo v zgornjem desnem kvadrantu (povzeto po Inglehart in Baker 2000, 31).

---

⁴¹ ang. selfexpression.

SLIKA 7: ZEMLJEVID VREDNOT (PRIMERJAVA 1981 IN 1990)

Vir: Inglehart (1997, 335).

Slika 7 prikazuje razvrstitev več kot 40 držav glede na dimenzijo modernizacije oziroma postmodernizacije. Prikaz je dinamičen, saj prikazuje položaj držav v letu 1981 in 1990⁴². Slika je nastala na podlagi analize 65 študij iz 44 držav. Položaja držav obeh let sta približno enaka⁴³, kar odseva dejstvo, da so temeljne kulturne vrednote posamezne države relativno stabilne. Države spadajo tudi v različne skupine, na splošno lahko trdimo, da položaj držav na sliki odseva raven ekonomskega razvoja, kjer se revnejše države nahajajo v spodnjem levem kvadrantu, bogate države pa v zgornjem desnem kotu. Prav tako pa lahko razberemo vpliv verske dediščine, jezika, geografske lokacije in ali je država bila pod komunistično vlado, na kulturno lokacijo proučevanih držav. Nordijske države oblikujejo jasno skupino (v zgornjem desnem kotu) in so tako oddaljene od severnoevropske skupine, ki je v verskem smislu (z zgodovinskega vidika) protestantska. Države katoliške Evrope oblikujejo naslednjo skupino, kakor tudi vzhodnoazijske države pod vplivom konfucianizma. Vzhodna Evropa je še en grozd in spada v širše območje bivših komunističnih držav, ki vključuje tudi del Severne Evrope in Vzhodne Azije⁴⁴. ZDA in Kanada oblikujeta trden severnoameriških grozdov, ki pa je podrejen

⁴² Na primer Švedska 81 in Švedska 90 pomenita švedsko javno mnenje študije iz leta 1981 in leta 1990.

⁴³ ZDA 81 je relativno blizu ZDA 90, Španija 81 je relativno blizu Španiji 90 itd.

⁴⁴ Za te države je značilna prevlada tradicionalne pravoslavne religije kot kulture, torej velik poudarek kolektivizmu in solidarnosti brez veliko sodobnih zahodnih ambicij in podpore za inoviranje (Mulej 2005).

angleško govorečemu območju, kamor uvrščamo še Veliko Britanijo, Irsko, Severno Irsko in Avstralijo⁴⁵.

Primerjava 1981 in 1990 pokaže dinamičen premik v smeri postmodernizacije, saj je največ puščic usmerjenih navzgor ali desno. To pomeni spremembe od tradicionalne avtoritete proti sekularno-racionalni ter od vrednot preživetja proti vrednotam blaginje. Prav tako opazimo nasproten proces, ki ni nezanemarljiv in naključen. Vse te države so bile v fazi ekonomske stagnacije in političnega kolapsa. V primeru Argentine sprememba ni tako velika, kakor na Madžarskem, v Južni Afriki pa je največja (povzeto po Inglehart 1997, 334-337).

Dimenziji tradicionalne/sekularno-racionalne vrednote in preživetje/samoizražanje pojasnjujejo več kot 70 odstotkov mednacionalne variance v faktorski analizi desetih indikatorjev. Osrednja komponenta vključuje tudi polarizacijo med materialističnimi in postmaterialističnimi vrednotami, odsevajoč kulturni premik porajajoč se v generacijah, ki so odraščali jemajoč preživetje kot dano (samoumevno) (World values survey 2005).

1.6 Kultura in konflikti

Huntingtonovo delo *Clash of civilisations* je še posebej odmevalo po 11. septembru 2001. Čeprav se ni naslanjal na empirične študije, se nam zdi pomembno predstaviti njegovo teorijo, na koncu pa empirične izsledke, ki njegovo teorijo deloma sprejemajo, deloma zavračajo. Huntington je svet razdelil na naslednje kulturne kroge (Huntington 1996, 57-62):

- zahodni kulturni krog (države Evropske unije, Kanada in Združene države Amerike). Te države družijo podobni gospodarski, politični, kulturni in verski nazori, prav tako pa predstavljajo temelj tržnega gospodarstva, demokracije, razvite kulture (krščanstvo);
- islamski kulturni krog, katere najpomembnejše predstavnice so Malezija, Indonezija, Pakistan, Irak, Iran, Sirija, Jordanija, Jemen, Sudan, Alžirija, Egipt in Libija (islam);
- kitajski oziroma konfucijski kulturni krog (Kitajska);
- latinsko-ameriški kulturni krog (krščanstvo);
- japonski kulturni krog (konfucianizem);
- hinduistični kulturni krog (Indija) in
- afriški kulturni krog.

Države ostalih kulturnih krogov (brez Zahoda) se skrajno razlikujejo tako glede političnih ideologij, gospodarskih sistemov, kakor tudi stopnje razvitosti, združuje jih predvsem skupni sovražnik, tj. Zahod. Zlasti za islam velja, da je zlom komunizma odstranil skupnega sovražnika Zahoda in islama in sta tako zdaj drug drugemu največja nevarnost (Huntington 2001, 28).

Tako se danes svetovna politika oblikuje po merilih kulture in še posebej po merilih kulturnih krogov, ki določajo identiteto posameznih narodov. Največ konfliktov v sodobnem svetu prihaja po mnenju Huntingtona (1997, 24) prav zaradi razlik med kulturnimi krogi in zaradi nepoznavanja oziroma nesprejemanja kulture drugih.

---

⁴⁵ To so države s prevlado inovativno usmerjene kulture, saj so ZDA, Kanada in Avstralijo spremenili v današnjo družbo najbolj inovativni Evropejci, potem pa so za seboj potegnili tudi Veliko Britanijo in Irsko (Mulej 2005).

Kulturna moč v sodobnem svetu hkrati ločuje in združuje. Narodi s skupno kulturo se danes združujejo (Nemčija, Koreja), družbe, ki so temeljile le na ideoloških ali zgodovinskih temeljih, pa danes razpadajo (SZ, Jugoslavija, Bosna idr.). Poseben pomen ima pri tem ponovna krepitev religije v posameznih kulturnih krogih, kar še bolj poudarja kulturne razlike in nasprotja.

Tako imajo države v sodobnem svetu možnost priključiti se razvitemu zahodu, ostati nevtralne med svetovnimi silami, kar je skoraj nemogoče, ali pa poskusiti okrepiti svojo gospodarsko in politično moč ter konkurirati zahodu in se upreti njegovim vplivom.

Danes prevladujoče oblike političnega in gospodarskega razvoja so zelo odvisne od pripadnosti kulturnemu krogu. Lahko pristopijo k zahodnim inovativnim demokracijam, vzhodnemu na tradicijah temelječemu družbeno-ekonomskemu sistemu, ali pa neodvisnim ortodoksnim deželam, ki poskušajo same zadovoljiti svoje potrebe; vsaka spada v svoj krog. Tako danes glavni problem svetovne politike predstavljajo kulturne razlike. Čeprav se moč zahoda počasi prenaša na nezahodne kulture, se vplivi multikulturnega sodobnega sveta na politiko še ne bodo kmalu končali in svet bo še naprej razpet med glavnimi kulturnimi krogi, ki mu bodo zagotavljali multipolarno politiko v prihodnosti.

Mednarodni svetovni sistem 21. stoletja bo po mnenju Huntingtona (1996, 21-27) izražalo šest velesil (ZDA, Evropa, Kitajska, Japonska, Rusija in Indija) ter veliko število srednje velikih držav. Teh šest velesil pripada petim različnim svetovnim kulturam, obstaja pa še precejšnje število islamskih držav, ki s svojim strateškim položajem, številom prebivalcev in vplivom nafte zelo vplivajo na svetovna dogajanja. V tem novem svetu je lokalna politika politika etničnosti, svetovna politika pa politika kulturnih krogov. Rivaliteta med državami velesilami se nadomešča s konflikti med kulturami.

Danes se torej svetovna politika oblikuje po merilih kulture in kulturnih krogov. V tem svetu se najpomembnejši in najnevarnejši konflikti ne rešujejo med socialnimi razredi, bogatimi in revnimi ali drugimi definiranimi ekonomskimi skupinami, ampak med narodi, ki pripadajo različnim kulturnim enotam.

Mednarodne organizacije, ki bazirajo na državah z dokaj združljivo paleto kultur, kot na primer Evropska unija, so uspešnejše od tistih, ki poskušajo prestopiti kulturne meje. Petinštirideset let je bila železna zavesa osrednja delitvena linija v Evropi. Ta meja se je potem premaknila za več sto kilometrov na vzhod. Danes je to meja, ki loči narode zahodnega, krščanskega sveta na eni strani od muslimanskih in ortodoksnih narodov na drugi strani. Avstrija, Švedska in Finska so bile v času hladne vojne prisiljene v nevtralnost, čeprav so kulturno predstavljale del zahoda. V novi dobi svetovne politike stopajo nazaj k svojim kulturnim vezam v Evropsko unijo, druge države, kot so Poljska, Madžarska, Češka, Slovaška, Slovenija, pa jim sledijo.

Tako so države kljub jasno določenim političnim mejam vendarle dočakale, da so se njihove vlade zavestno odpovedale delu lastne suverenosti v imenu prednosti, ki jih prinaša neka gospodarska skupnost. Evropska unija je najbolj očiten primer. Ne glede na demokratične in miroljubne sporazume, ki so temelj njenega nastanka, pa so nekatere države čutile potrebo po poudarjanju lastnih kulturnih razlik, da bi se ločile od nadvladane tvorbe⁴⁶.

---

⁴⁶ Preden je Španija postala članica Evropske unije, je bila na primer njena vlada tik pred sprejemom odločitve o ukinitvi bikoborb; gre za šport z zgodovinskim poreklom in čustvenim nabojem, toda zaradi svojega nasilja je bil tarča ostrih kritik. Po vstopu v Evropsko unijo, pa se je Španija odpovedala načrtom za ukinitve te športne panoge, nasprotno, prišlo je do ovrednotenja bikoborb kot temeljnega elementa španske kulture (Galilleus 2002).

Vrsto medsebojnih odnosov v enaindvajsetem stoletju bo določala kulturna globalizacija. Huntington (1996, 18-40) trdi, da bodo z evolucijo globalizacije in zmanjševanjem teže političnih meja, ljudje težili k poistovetenju s kulturnimi faktorji, kakršna sta etnična skupnost ali verska pripadnost. Te razlike bodo tvorile osnovo za prihodnja soočanja in spore.

V sodobnosti se filozofske predstave, osnovne vrednote, socialni odnosi in skrbi ter skupen pogled na svet precej ločijo med posameznimi kulturnimi krogi. Revitalizacija religije v večini dežel po svetu pa te kulturne razlike le še krepí. Kulture se spreminjajo, način njihovega vpliva na politiko in gospodarstvo se lahko od obdobja do obdobja spreminja. Vseeno pa izvirajo bistvene razlike med političnim in gospodarskim razvojem sodobnih kulturnih krogov iz njihovih različnih kulturnih osnov.

Gospodarski razvoj vzhodne Azije izvira iz vzhodnoazijske kulture in tudi težave vzhodnoazijskih družb pri snovanju stabilnega demokratičnega sistema temeljijo na stari vzhodnoazijski kulturi. Islamska kultura naj bi bila glavni vzrok, zakaj v velikem delu muslimanskega sveta ni moč vzpostaviti demokracije.

Razvoj postkomunističnih družb vzhodne Evrope in nekdanje Sovjetske Zveze je obremenjen z njihovo kulturno identiteto. Dežele z zahodno, krščansko dediščino so na poti gospodarskega razvoja in demokratične politike ter ustvarjajo napredek, druge pravoslavne dežele pa imajo slabše izgleda za gospodarski in politični razvoj, ki je v muslimanskih državah še slabši⁴⁷.

Zahod je in bo še leta tudi ostal najmočnejši kulturni krog na svetu, čeprav se njegova moč glede na druge kulturne kroge v novem svetu manjša. Glede na način in obliko na katerega želi oziroma poskuša zahod zaščititi svoje interese, so zahodne družbe v sedanosti konfrontirane z več alternativami za prihodnost. Nekatere poskušajo kopirati zahod in se mu pridružiti. Druge konfucijske in islamske družbe poskušajo okrepiti svojo gospodarsko in vojaško moč ter se tako ubraniti pred vplivom zahoda.

Glavna os svetovne politike po hladni vojni je po Huntingtonu interakcija zahodnih sil in kulture s silami in kulturo vzhodnih skupin. Svet je sestavljen iz sedmih velikih kulturnih krogov oziroma civilizacij. Kulturne enakosti in razlike oblikujejo njihove interese in meddržavne povezave. Najpomembnejše dežele sveta izhajajo iz različnih kultur. Vsi lokalni spori, ki se lahko v sodobnem svetu razvijejo v obsežne vojne so spori med skupinami in državami iz različnih kulturnih krogov. Prevladujoče oblike političnega in gospodarskega razvoja se danes ločijo od kulture do kulture. Ključne teme na mednarodnem dnevnem redu sodobne politike temeljijo na razlikah med kulturami. Vendar pa se moč počasi prenaša, od dolgo vladajočega zahoda, na nezahodne kulture. Tako je globalna politika sodobnega sveta postala multipolarna in multikulturna ter odvisna od kulturnih krogov (Huntington 1996, 35-41).

1.6.1 Resničen spopad kultur (empirični izsledki)

Ronald Inglehart in Pippa Norris sta leta 2003 objavila članek z naslovom Resničen spopad kultur, v katerem sta na osnovi analize nekaterih podatkov iz Svetovne raziskave vrednot (WVS 1995-7 in 2000-2002) ugotovila, da Huntingtonova teorija le polovično drži. Razmejitvena črta, ki deli Zahod in

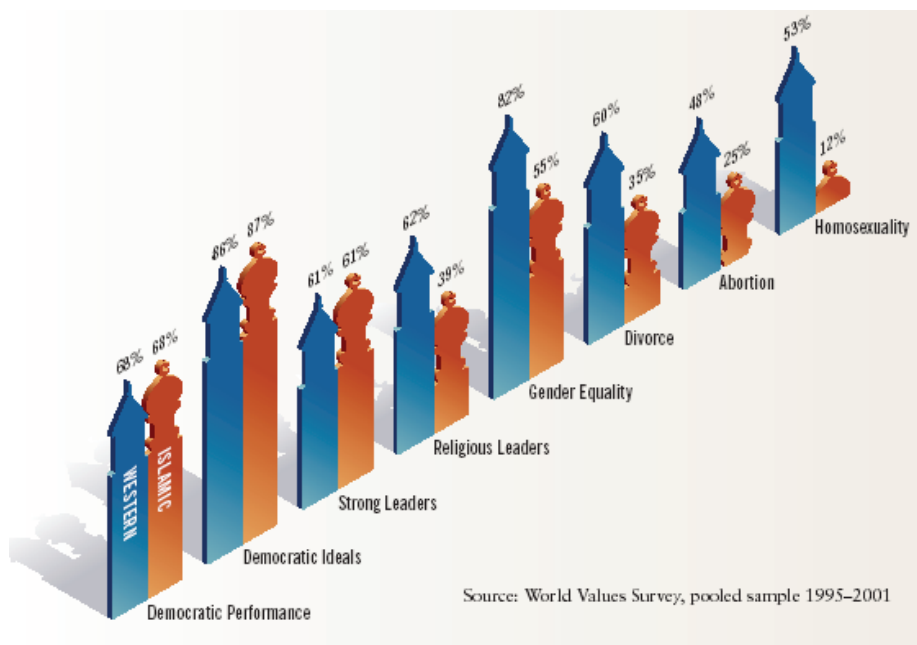
---

⁴⁷ Kar je v skladu z zahodnimi merili. Ni bistveno bilo krščanstvo, saj je s svojimi dogmami izgnalo iz Evrope najbolj podjetne. Protestanska kultura jih je podprla, ko se je uprla Rimu in njegovim zlorabam oblasti v imenu krščanstva. Pravoslavci in islamci imajo manjše možnosti, ker ne sprejemajo inoviranja kot zahod in Japonci. Slednji so razdvojeni med kolektivizmom iz svoje tradicije in individualizmom, uvoženim z zahoda kot virom za konkurenčnost (Mulej 2005).

islamski svet, se ne nanaša na demokracijo, temveč na spol. Tako muslimani kot Zahodnjaki si želijo demokracije, a kar se tiče odnosa do razveze (ločitve), splava, enakosti med spoloma in pravic homoseksualcev stojijo na nasprotnih bregovih (povz. po Inglehart in Norris 2003, 67), kakor tudi pri inoviranju (osebna komunikacija Mulej 25.1.2005).

SLIKA 8: KULTURNA RAZMEJITEV – ODOBRAVANJE POLITIČNIH IN DRUŽBENIH VREDNOT V ZAHODNIH IN ISLAMSKIH DRUŽBAH

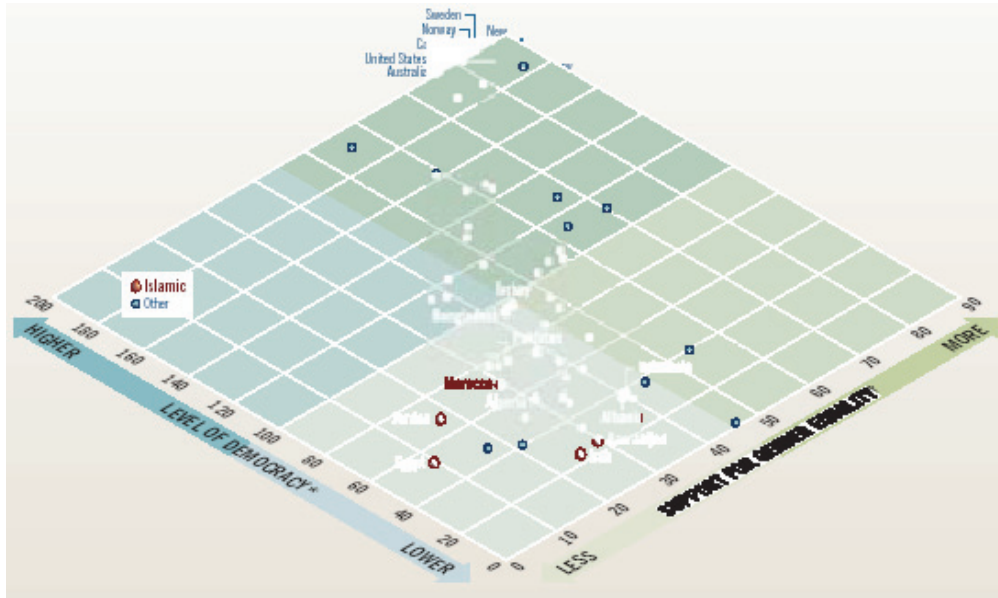
Vir: Inglehart in Norris (2003, 68).

Po vojni v Iraku in njegovi okupaciji si ZDA prizadevajo vzpostaviti mir in demokracijo, kar se je do sedaj izkazalo kot neuspešno. Huntington je mnenja, da v muslimanskem svetu ni temeljnih političnih vrednot, ki so pomagale na svet demokraciji zahodne civilizacije: ločitve cerkvene in sekularne oblasti, vladavine prava in socialnega pluralizma, parlamentarnih institucij državnih predstavnikov ter zaščita posameznikovih pravic in civilnih svoboščin kot blažilca med ljudstvom in močjo države. Skoraj dve tretjini 192 držav po svetu spadata med volilne demokracije. A med 47 večinsko muslimanskimi državami je le četrtina volilnih demokracij – niti ena arabsko govoreča država ne spada v to skupino (povz. po Inglehart in Norris 2003, 67-68).

Primerjava islamskih in neislamskih držav, zajetih v WVS, potrdi prvo Huntingotovo tezo, da je kultura pomembna. Ne le, da je pomembna, ampak celo zelo pomembna. Zgodovinske okoliščine so pustile stalen odtis na današnjih vrednotah. Huntingtonova zmeta je v predpostavljaju, da temelji prepad med kulturami med Zahodom in islamom na političnih vrednotah. V tem zgodovinskem trenutku vidijo tako zahodne demokracije kot islamske države demokracijo kot najboljšo obliko vladanja. Kar je Huntington spregledal, so nasprotja v teh deželah glede enakosti med spoloma in svoboda spolnosti (slika 8). Ta “seksualni prepad med kulturami” je globlji kot le vprašanje odnosa do žensk v muslimanskih državah. Družbena obveza za enakost med spoloma in seksualno liberalizacijo se je skozi čas pokazala za zanesljiv indikator, kako močno neka družba podpira principe tolerantnosti

in egalitarizma. Muslimani si želijo demokracijo, a slednje ni mogoče prenesti v njihovo družbo (povz. po Inglehart in Norris 2003, 68-69)⁴⁸.

SLIKA 9: TOLERANČNI BAROMETER – ENAKOST MED SPOLOMA IN DEMOKRACIJA

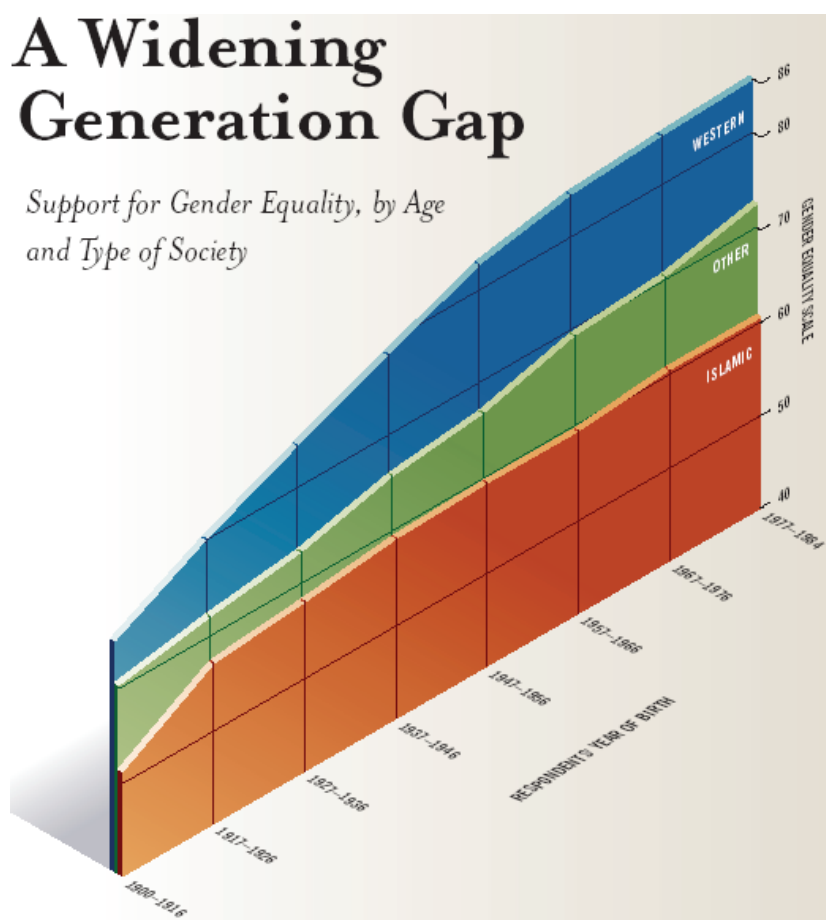
Vir: Inglehart in Norris (2003, 71).

Huntington meni, da imajo ideje o individualizmu, liberalizmu, ustavnem sistemu, človekovih pravicah, enakosti, svobodi, vladavini prava, demokraciji, prostemu trgu in ločitvi cerkev od države malo odmeva zunaj zahodnega sveta. Prav tako vztraja na mnenju, da zahodni napor za promocijo teh idej povzročajo močan (nasilen) upor proti “imperializmu človekovih pravic” (povz. po Inglehart in Norris 2003, 69-70). Ne glede na to, da ima demokracija pozitiven ugled na svetu, pa to še ne pomeni, da ljudje podpirajo osnovne demokratične vrednote, ali pa da bodo njihovi voditelji dopustili delovanje (obstoje) demokratičnih institucij (povz. po Inglehart in Norris 2003, 70). Slednje sta avtorja v svojem prispevku tudi prikazala (slika 9).

Med vsem državami, vključenimi v WVS, je podpora za enakost med spoloma močno povezana z družbeno ravno demokracije (glej sliko 9). V vsaki stabilni demokraciji se večina ne strinja s trditvijo, da so moški boljši politični vodje kot ženske. Nobena od držav, v katerih je manj kot 30 % vprašanih zavrnilo to trditev, ni resnična demokracija (npr. Jordanija, Nigerija in Belorusija). Prav tako so se v nedemokratični Kitajski kljub starejši in partijski preteklosti, ki je bolj kot starejša poudarjala enakost med spoloma (Mao Zedong je nekoč izjavil, da ženske držijo pol neba), večinsko odločili, da so moški boljši vodje (povz. po Inglehart in Norris 2003, 73). Zanimivo je tudi, da je polovica svetovnega prebivalstva na vprašanje, ali lahko upravičimo homoseksualnost, odgovorilo z nikoli. Kakor pri enakosti med spoloma, je to stališče neposredno proporcionalno s stopnjo demokratičnosti države (povz. po Inglehart in Norris 2003, 73).

⁴⁸ Še zmeraj ostaja spregledana delitev na bolj inovativne (20% človeštva) in manj inovativne družbe (80%, a z različnimi stopnjami neinovativnosti) (Mulej 2005).

SLIKA 10: VEČANJE GENERACIJSKEGA PREPADA – PODPORA ENAKOSTI MED SPOLOMA GLEDE NA STAROST IN DRUŽBENI TIP

Vir: Inglehart in Norris (2003, 72).

Mogoče je še bolj pomembno, da se razlike med Zahodom in islamom večajo pri mlajši starostni skupini (slika 10). Ta vzorec sugerira, da so mlade generacije v Zahodnih družbah progresivno bolj egalitarne od starejših, medtem ko v muslimanskih državah mlade generacije ohranjajo tradicionalnost svojih staršev in starih staršev, kar seveda veča kulturni prepada (povz. po Inglehart in Norris 2003, 73). Kultura ima trajen vpliv na razvoj družbe (povz. po Inglehart in Norris 2003, 74)⁴⁹.

1.7 Socio-kulturni dejavniki razvojne uspešnosti

Dobra prilagojenost družbe na okolje pomeni tudi prilagodljivost na vedno nove izzive. Znotraj družbenega sistema po Parsonu (1991, 154-155; povz. po Adam in drugi 2001, 3) to pomeni osrednjo vlogo ekonomije, učinkovitost dosedanjih kolektivnih ciljev znotraj politike, inkluzivno societalno skupnost in ustrezno generalizirane kulturne vzorce, da vse to dopuščajo. Konkretno lahko Parsonsovo teorijo najdemo v njegovih štirih evolucijskih univerzalijah (Parsons 1967 in 1977; povz. po Adam in drugi 2001, 3): univerzalnih normah, birokratski organizaciji, tržni ekonomiji in demokratični asociaciji.

⁴⁹ Inovativnosti te študije ne zajemajo, a je med bistvenimi lastnostmi kulture zahode in je povzročila njegovo sposobnost za prevlado (Rosenberg, Birdzell 1986; po Mulej 2005).

Teorije o prehodu v informacijsko, postindustrijsko ali postmoderno družbo se med seboj razlikujejo, izpostavljajo pa nelatere kontraste med klasično industrijsko modernostjo in informacijsko postindustrijsko postmodernostjo. Opozarjajo pa na prehod (Adam in drugi 2001, 6):

- od proizvodnje k potrošništvu,
- od poudarka na posedovanju kapitala in proizvodjanju materialnih dobrin k poudarku na posedovanju in proizvodjanju znanja in informacij,
- od javnosti k zasebnosti,
- od solidarnosti k individualizmu,
- od poudarka na nacionalni državi k lokalnim in regionalnim identitetam,
- od reguliranih trgov znotraj nacionalnih držav h globalni trgov in globalni kulturi...

Ekonomsko znanost se od samih začetkov ukvarja s temeljnim vprašanjem: zakaj so nekateri narodi gospodarsko uspešnejši od drugih. Max Weber je že pred stoletjem s svojim delom *Protestantska etika in duh kapitalizma* prepričljivo demonstriral, da je gospodarstvo in gospodarski razvoj prav tako kot katerikoli družbeni podsistem lahko predmet širše družboslovne razprave. Do neke mere je to presenetljivo, saj so povezanost ekonomskega in neekonomskega okolja nakazali že nekateri od očetov ekonomske znanosti. Po Adamu Smithu je ekonomsko življenje globoko vraščeno v družbeno življenje in ga ne moremo razumeti ločeno od navad, običajev, morale, torej od kulture, v kateri se odvija (Fukuyama 1995, 13; povz. po Adam in drugi 2001, 9-10). Alfred Marshall (1890) je v svoji obravnavi lokalizacije⁵⁰ opazil, da socialni procesi sodelujejo z ekonomskimi (Brown in Duguid 2000, 16-20; povz. po Adam in drugi 2001, 10).

Konkurenčnost gospodarstva naj bi bila posledica ugodnega makroekonomskega okolja (vpliv menjalnih tečajev, obrestnih mer, javnega dolga...), poceni delovne sile, naravnih resursov, vladnih politik (zaščitni ukrepi, spodbujanje izvoza, subvencije...), managerskih praks, odnosov med delavci in vodstvom (Porter 1998, 3-6; povz. po Adam in drugi 2001, 11), ekonomije obsega, tehnologije... ali kombinacije teh dejavnikov. Vsekakor pa je konkurenčnost gospodarstva kompleksen pojem, ki se ga ne da pojasniti z omejenim številom dejavnikov.

Razlike v nekaterih dimenzijah (stopnja izobraženosti prebivalstva, ugodni makroekonomski dejavniki, tehnološki razvoj, primerljive gospodarske politike) so se med razvitejšimi državami skoraj že izničile. O morebitni konkurenčni (ne)uspešnosti odločajo mnogo bolj subtilni, neotiplivi in neizračunljivi dejavniki, ki jih je zelo težko replicirati. Konkurenčnost je čedalje bolj odvisna od kulturnih in socialnih procesov in je fenomen, katerega se le v okviru ekonomske vede in le z opazovanjem akterjev ne da zadovoljivo razložiti (povz. po Adam in drugi 2001, 13). Delovanje v ekonomski sferi je globoko povezano s socialnimi strukturami in delovanjem, ki ne poteka vedno po klasičnih predpostavkah o posamezniku kot "homo economicus".

Sistemske učinke determinirajo procesi, ki se odvijajo na štirih nivojih (Esser et al. 1996; povz. po Adam in drugi 2001, 14):

1. mikro (konkurenčnost vsakega posameznega podjetja),
2. makro (vlada, industrijska in potrošniška združenja prispevajo h kreiranju stabilnega makroekonomskega, pravnega, institucionalnega itd. okolja),
3. mezo (specifična točka, kjer se srečujejo zainteresirani akterji, ki prispevajo k oblikovanju primerne materialne infrastrukture, razvojnih in izobraževalnih institucij...),

---

⁵⁰ Lokalizacija je predhodnica danes modnih razprav o "clastrih".

4. meta (nivo socio-kulturnih dejavnikov, tj. integracijskih kapacitet, strateških interakcijskih sposobnosti...).

Gospodarski razvoj je le ena izmed dimenzij razvoja, saj obstajajo tudi kulturni, politični, socialni, ekološki razvoj, pri čemer slednji niso le disperzija koristi, ki izvirajo iz gospodarskega razvoja (povz. po Adam in drugi 2001, 15).

Na razvoj in modernizacijo je treba gledati večdimenzionalno, upoštevati velja tudi neekonomske dejavnike (avtorji obravnavajo kulturne, socialne in kognitivne relevantne parametre). Pod razvojno uspešnostjo razumejo sposobnost preboja v bližino držav, ki tvorijo inovativno evropsko jedro⁵¹ (povz. po Adam in drugi 2001, 16). Analizo modela socio-kulturnih razvojnih dejavnikov so avtorji gradili na treh ravneh. Prvo raven tvori civilizacijska usposobljenost⁵², ki je obravnavana kot zgodovinsko ozadje razvoja obravnavane družbe ali regije. Druga najpomembnejša raven je raven razvojnih dejavnikov, ki jih avtorji obravnavajo v petih sklopih: kognitivna mobilizacija, socialni kapital, podjetništvo, kakovost političnih institucij in družbena kohezivnost spadajo v okvir notranjih sestavin, odprtost družbe navzven pa obravnavamo kot zunanji dejavnik (slika 11). Z drugimi besedami: notranji dejavniki so odvisni od organizacije in sinergije znotraj določene družbe, odprtost je sicer tudi rezultat notranje organiziranosti, hkrati pa pomeni racionalno izkoriščanje zunanjih virov za lastni razvoj in aktivno prilagajanje na kompleksnejše okolje.

Model⁵³ izhaja iz predpostavke, da je osrednjega pomena socialni kapital, ki ima multiplikativne učinke na druge sklope. Vendar pa se je potrebno zavedati tudi povratnega vpliva, zato bi bilo mogoče o socialnem kapitalu govoriti kot o intervenirajoči ali včasih celo odvisni spremenljivki. Razvojna uspešnost je rezultat tako civilizacijske usposobljenosti kot (še posebej) razvojnih dejavnikov in njihove interakcije.

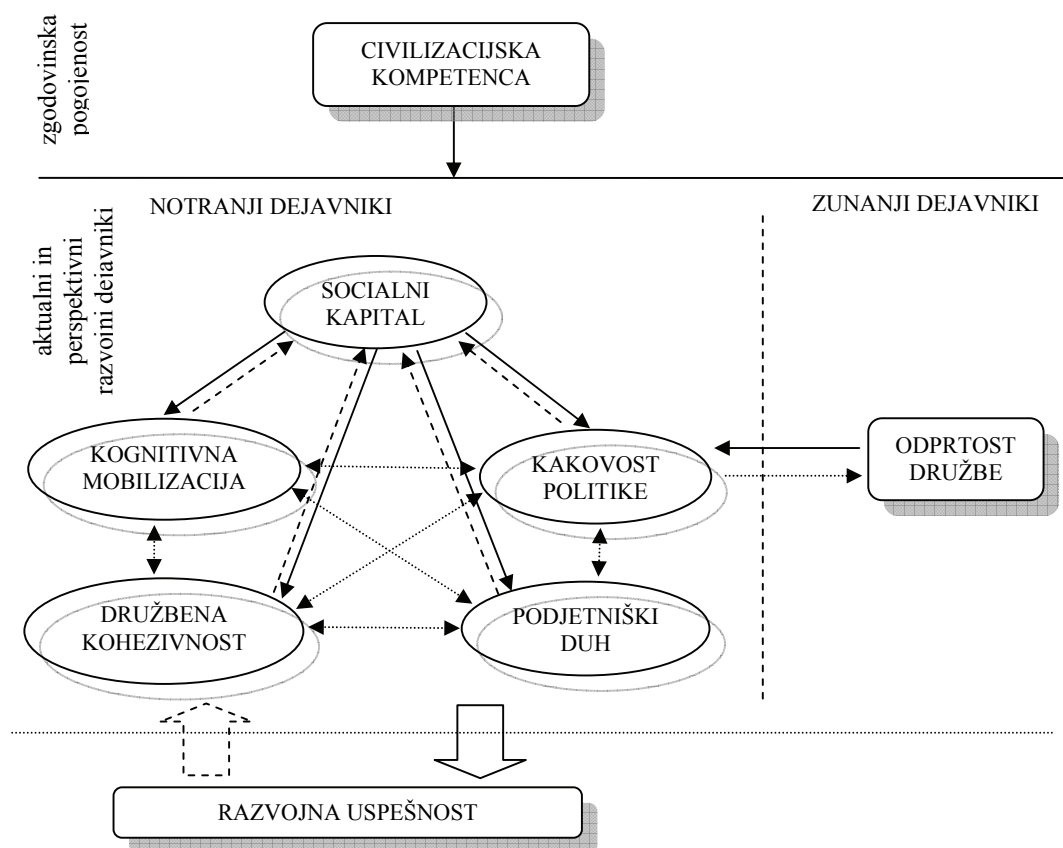
---

⁵¹ Po eni strani prehod iz industrijske v postindustrijsko družbo, po drugi pa odmik od (pol)periferije in približevanje družbam, ki svojo razvojno uspešnost gradijo na upoštevanju človeškega, intelektualnega, kulturnega in socialnega kapitala.

⁵² O civilizacijski kompetenci govorimo kot o sistemu internaliziranih (kulturnih) dispozicij, ki posamezniku in družbenim skupinam omogočajo vključitev v kompleksno moderno družbo. V okviru procesa modernizacije jo proučujemo kot zgodovinsko dediščino, ki v pozitivnem ali negativnem smislu vpliva na sedanji in bodoči razvoj. Kar zadeva slovensko in ostale srednjeevropske družbe, imamo opravka s postopno akumulacijo te kompetence, kar se kaže v večji prilagodljivosti in manjšem zaostanku za modernim jedrom v primerjavi z družbami, ki imajo drugačno zgodovinsko tradicijo in manj ugoden geografski in geopolitičen položaj (Adam in drugi 2001, 37).

⁵³ Adam in drugi (2001) so v svoji raziskavi proučevali umeščenost Slovenije v evropski perspektivi glede na socio-razvojne dejavnike v postavljenem modelu. Pri tem so se oprli na podatke iz Transition report, World competitiveness yearbook, Eurostat, Human development report, Nations in transit, Slovensko javno mnenje in druge.

SLIKA 11: MODEL SOCIO-KULTURNIH RAZVOJNIH DEJAVNIKOV

Vir: Adam in drugi (2001, 18).

Slovenija in druge srednjeevropske tranzicijske države, ki se poslavljajo od industrijske družbe in hočejo v perspektivi postati enakopraven partner postindustrijskim zahodnoevropskim družbam, lahko dosežejo tako imenovan “evolucijski” preboj le, če razvijejo sposobnosti, ki so zajete v omenjenih šestih sklopih indikatorjev. Posebej poudarjamo sposobnost sinergetskega organiziranja, kooperacije in koordinacije, ki so temelj strateške razvojne naravnosti in glavni pokazatelj systemske inteligence. Zato pripisujemo tako velik pomen socialnemu kapitalu (povz. po Adam in drugi 2001, 8-14). Le-ta lahko deluje proti inoviranju, kot v islamskih in ortoksnih razmerah, ali pa inoviranje podpira, kot na zahodu. Ali je v njegovem ozadju inovativna ali neinovativna kultura, je torej bistveno za vsebinsko usmeritev socialnega kapitala (osebna komunikacija Mulej 25.1.2005).

Vse te ravni oziroma sklope razvojnih dejavnikov lahko operacionaliziramo ali po možnosti tudi kvantificiramo. Tako se v jasnejši luči nakazujejo razvojne možnosti in razvojne uspešnosti Slovenije v primerjavi z drugimi (primerljivimi) družbami. V bistvu je narejen korak naprej v vzpostavljanju nekakšnega (ekspertnega) monitoringa in evalvacijskega sistema za spremljanje razvojnih procesov in trendov v Sloveniji in drugih (tranzicijskih) državah v kontekstu podobnih gibanj in procesov v EU (Adam in drugi 2001, 14).

Socialni kapital⁵⁴ je organizacijski fenomen, ki daje zmožnost oblikovati asociacijski in projektni tip organizacij. Na ta način deluje socialni kapital kot katalizator drugih kapitalov in virov. Brez socialnega kapitala moderne družbe ne morejo popolnoma izkoristiti razvojnih priložnosti in potencialov pretvoriti v konkurenčno prednost. Tako tudi Slovenija kot tranzicijska družba ne bo mogla mobilizirati in izrabiti obstoječih človeških resursov in potencialov brez zadostne količine socialnega kapitala. Za politično stabilnost, učinkovitost države in tudi ekonomski razvoj je lahko socialni kapital morda celo bolj pomemben od fizičnega in človeškega kapitala⁵⁵ (Adam in drugi 2001, 52).

Vzpostavitev procesa kognitivne mobilizacije brez zadostne količine socialnega kapitala sploh ni mogoča. Pri tem izhajamo iz opredelitve kognitivne mobilizacije kot zahtevne faze družbene modernizacije, pri kateri se morajo akterji srečevati in sinhronizirati delovanje in interese. Brez socialnega kapitala vmesne institucije za prenos znanja med njegovimi viri in uporabniki (industrijo, državo) ter za spodbujanje tehnoloških in socialnih inovacij ne morejo v resnici zaživeti. V državah z visoko stopnjo socialnega kapitala je omrežje vmesnih institucij bolj aktivno in bolj zadovoljuje potrebe uporabnikov (Adam in drugi 2001, 89).

Glavni vezni člen med kvaliteto politike in socialnim kapitalom je element zaupanja. Značilnosti politike, kot so učinkovitost institucij, delovanje pravne države in demokratičnost politike, vplivajo na stopnjo zaupanja v politične institucije pa tudi na stopnjo splošnega zaupanja. Velja pa tudi obratno, saj je od zaupanja ljudi v institucije v veliki meri odvisno njihovo delovanje.

Poleg krepitve zaupanja prispeva politika tudi h krepitvi in izkoriščenosti socialnega kapitala prek svojega razvojnega oziroma strateškega delovanja. Gre za delovanje na mezo nivoju, kjer država skupaj z relevantnimi organizacijami in skupinami iz različnih področij na partnerski način sodeluje pri načrtovanju in udeležanju razvojnih politik. za opravljanje takšne vloge pa potrebuje država oziroma njeni nosilci veliko znanja in senzibilnosti.

Koncept socialnega kapitala je možno aplicirati tudi na odnose in delovanje v okviru sfere politike. Gre za določen tip socialnega kapitala, ki ga imenujemo institucionalni socialni kapital. Le-ta opredeljuje sposobnost sodelovanja in koordinacije med različnimi političnimi akterji in kot tak predstavlja kakovost politike. Od usklajenosti v delovanju različnih funkcionalno specializiranih državnih institucij, ki predpostavlja določeno stopnjo konsenza glede ključnih usmeritev in ciljev, je v veliki meri odvisna učinkovitost države⁵⁶.

Socialni kapital pa predstavlja tudi vezni člen med delovanjem politike in ostalimi dejavniki iz predstavljenega modela socio-kulturnih razvojnih dejavnikov. Prek socialnega kapitala vpliva politika na stopnjo kognitivne mobilizacije s spodbujanjem oziroma ustvarjanjem pogojev za različne neformalne oblike učenja. Podobno vpliva tudi na krepitev socialne kohezivnosti, tj. prek različnih programov premagovanja revščine, spodbujanja vzajemne pomoči itd. To velja za spodbujanje podjetništva in krepitev podjetniškega duha, kjer gre za bolj neposreden pristop v smislu ustvarjanja

---

⁵⁴ Socialni kapital so po Fukuyami (1999; povz. po Panther 2001, 27) v danem trenutku dane neformalne norme, ki vzpodbujajo sodelovanje med najmanj dvema posameznikoma. Norme, ki oblikujejo socialni kapital, lahko sežejo od norm vzajemnega odnosa med prijateljema pa vse do kompleksnih in izčrpno dodelanih doktrin kot sta na primer krščanstvo in konfucionizem. Zaupanje, vezi in mreže, civilna družba in ostalo, kar povezujemo s socialnim kapitalom, so posledica socialnega kapitala, ne sestavljajo pa socialnega kapitala samega. Norme, ki sestavljajo socialni kapital, vodijo k sodelovanju v skupini in so povezane s tradicionalnimi krepitvami kot so odkritost, držanje obljub, zanesljivost uspešnosti dolžnosti, vzajemnost in podobno.

⁵⁵ Omogoča njune sinergije (Mulej 2005).

⁵⁶ Seveda pa le-ta lahko učinkovito podpira ali zavira inoviranje (Mulej 2005).

podjetniško prijaznega okolja. Na krepitev omenjenih razvojnih dejavnikov vplivata predvsem učinkovitost in transparentnost državnih institucij, predvsem pri socialni kohezivnosti pa je zelo pomembna tudi stopnja demokratičnosti (Adam in drugi 2001, 119-121)⁵⁷.

Na shemi socialnih razvojnih dejavnikov vidimo, da je povezava med podjetniškim duhom in socialnim kapitalom dvosmerna. Socialni kapital je pomemben predpogoj za razvoj podjetniškega duha oziroma ima vpliv na količino in kakovost podjetniškega duha, ki obstaja v obravnavani družbi. Kot najpomembnejšo ekonomsko posledico posedovanja tega neekonomskega resursa je potrebno izpostaviti koordinacijo, sinergijo in kooperacijo, ki postajajo s postopnim preходом iz stare v novo informacijsko-telekomunikacijsko tehnološko paradigmo ključnega pomena, oziroma brez njih ta prehod sploh ni mogoč. Srednje razvite države, kamor sodi tudi Slovenija, morajo to še posebej upoštevati, če želijo preskočiti iz skupine polperifernih v skupino razvitih. Opozoriti je treba tudi na možnost negativnih učinkov socialnega kapitala, ki jih imajo različni tipi (Adam in drugi 2001, 153-154).

Pojem družbene kohezivnosti je prikladen za označevanje razlik med družbami, saj povezuje dva klasična sociološka pojma, in sicer integracijo in inkluzivnost. Družbena kohezivnost je tako povezana (Adam in drugi 2001, 155-156):

- z vlogo socialne države, ki preprečuje socialno izključenost;
- z razvitostjo civilne družbe, ki omogoča aktivizacijo v nevladnih organizacijah in solidarnost;
- z nacionalno-kulturnim sistemom, ki daje občutek pripadnosti in identitete in omogoča bazičen konsenz;
- z odsotnostjo oziroma čim nižjo stopnjo družbene anomalije, ki se izraža v pojavih, kot so kriminaliteta, odvisnost od drog in alkohola, samomorilnost, itd.

Slovenija sodi med države z relativno nizko stopnjo neenakosti, kljub temu pa velika večina Slovencev ocenjuje stopnjo neenakosti kot občutno previsoko. Za sektor nevladnih organizacij sta značilni neustrezna struktura ter šibkost finančnih in organizacijskih resursov. Glede nacionalne identitete pa je položaj v Sloveniji dvosmiseln, saj visoko stopnjo nacionalne privrženosti spremlja nizka stopnja zaupanja v sposobnosti države. Tudi glede družbene anomalije se položaj po posameznih vidikih razlikuje, saj imamo opraviti z visoko stopnjo samomorov, po drugi strani pa je stanje na področju kriminalitete relativno zadovoljivo (čeprav so določene oblike kriminala – denimo kriminal povezan z drogami - v porastu) (Adam in drugi 2001, 174-175).

Problematika odprtosti oziroma zaprtosti družbe do mednarodnega okolja je povezana s konceptom socialnega kapitala na najmanj dveh ravneh. Najprej gre za vlogo socialnega kapitala v koordinaciji in regulaciji: tako notranjih razmerij v družbi kot njenih relacij do mednarodnega okolja.

Drugi element odnosa med socialnim kapitalom in odprtostjo v mednarodno okolje pa je seveda tisti vidik socialnega kapitala, ki premošča ne le posamične skupine znotraj družbe, temveč deluje kot povezava skupin med različnimi družbami. To utegne biti še nekoliko zahtevnejše, saj, ker v mednarodnem prostoru ne obstaja kakšna posebna nadnacionalna societetna skupnost. Zato gre za premoščanje v posebno izrazitem smislu, v katerem sta izgradnja zaupanja v obeh smereh in omrežij na tej podlagi še toliko zahtevnejši. Hkrati pa se to vseeno do neke mere poenostavlja s pomočjo vzpostavljanja različnih skupnih standardov in še zlasti z različnimi razvitejšimi oblikami integracije,

---

⁵⁷ Programi potem odsevajo vsebinsko usmeritev institucij, odvisno od prevladujoče kulture najvplivnejših. Če so slednji premalo celoviti, podjetni in inovativni, programi težka podpirajo posodabljanje (Mulej 2005).

kakršna je na primer EU, ki seveda niso brez ambicij po izgradnji in večji kohezivnosti societalne skupnosti tudi na evropski ravni (Adam in drugi 2001, 189).

1.8 Religija in ekonomski razvoj

Barro in McCleary (2003) sta proučevala vpliv obisk cerkve in verskega prepričanja na ekonomsko rast, podatke za empirično raziskavo sta črpala iz šestih mednarodnih raziskav iz obdobja 1981-1999. Ugotovila sta, da večji mesečni obisk cerkve zmanjša BDP/prebivalca, večje versko prepričanje pa poveča BDP/prebivalca. Ekonomska rast se torej povečuje sorazmerno z verskim prepričanje in obratno sorazmerno z obiskom cerkva⁵⁸.

Za ocenitev determinant ekonomske rasti so prejšnje raziskave uporabljale izkušnje mnogih držav (Barro 1991, 2000 ter Barro in Sala-i-Martin 2003; povz. po Barro in McCleary 2003, 1). V tej literaturi so izolirali kar nekaj spremenljivk, ki predvidevajo kasnejše ocene ekonomske rasti. Eden izmed glavni sklepov avtorjev je, da morajo uspešne razlage ekonomskega obnašanja preko ozkega merjenja ekonomskih spremenljivk ter upoštevati še politične in družbene razmere. Empirični podatki odkrivajo pomemben vpliv vladne politike in javnih institucij na ekonomsko rast (po Barro in McCleary 2003, 1).

Nekateri raziskovalci kot Huntington (1996), Inglehart in Baker (2000) so mnenja, da je pri merjenju vplivov na ekonomsko rast treba vključiti tudi kulturo. Za kulturo so menili, da vpliva na ekonomske izide z vplivanjem na osebnost ljudi, kot je odkritost, pripravljenost na trdo delo in odprtost do tujcev. Religija je ena pomembnejših dimenzij kulture. Po mnenju Webra (1930) imajo verska prepričanja in verske dejavnosti velik vpliv na ekonomski razvoj. Vseeno pa je večina ekonomistov in ostalih raziskovalcev, religiji in ostalim kulturnih merilom namenila malo pozornosti kot determinantam ekonomske rasti. Cilj Barrovega in McClearyjevega prispevka je bila zapolnitev te praznine z analizo vpliva obiska cerkve in verskega prepričanja na ekonomski napredek države. Poudariti je še treba, da lahko tudi ekonomska rast vpliva na religijo. V vsakem primeru pa je težko določiti smer vplivanja, saj so to "mehke" družbene znanosti.

Raziskava Barra in McCleary (2003) nakazuje verjetne pomožne spremenljivke, ki so lahko uporabljene za določitev smeri vzročnosti od religije proti ekonomskemu obnašanju (bolj je ekonomija odvisna od religije, kot obratno). Te pomožne spremenljivke imajo velik vpliv na vernost že brez tega, da na njih vpliva ekonomska rast. Njun postopek razkriva, kako razlike v vernosti vplivajo na ekonomsko rast⁵⁹.

Po teoriji sekularizacije⁶⁰ posameznik zaradi ekonomskega razvoja postaja manj veren in se odmika od cerkve in verskih prepričanj. Hipoteza sekularizacije vsebuje tudi idejo, da je zaradi ekonomskega razvoja vloga cerkve ne le v političnih odločitvah manjša, ampak tudi v družbenih in pravnih zadevah na splošno.

---

⁵⁸ Tu je potrebno poudariti, da sta oba koeficienta blizu 0, kar pomeni, da je vpliv zanemarljivo majhen, pri analizi pa je potrebno upoštevati še mnogo drugih dejavnikov.

⁵⁹ Za opis njune raziskave beri Religion and economic growth (Barro in McCleary 2003).

⁶⁰ Sekularizacija pomeni upadanje vplivnosti in navzočnosti religije ter verskih ustanov v družbi. Hipotezo sekularizacije najprej omenja Weber (1930), zasluge pa pripisuje zapiskom Johna Wesleya s poznih let 1700. V zadnjem času pa jo omenjajo Wilson (1966; povz. po Barro in McCleary 2003, 2), Berger (1967; povz. po Barro in McCleary 2003, 2), Martin (1978; povz. po Barro in McCleary 2003, 2), Chaves (1994; povz. po Barro in McCleary 2003, 2) in Inglehart (2000).

Ekonomski razvoj nima samo ene dimenzije, ampak vsebuje redne vzorce spreminjanja v več ekonomskih, družbenih in političnih spremenljivkah. Npr. razvoj spremlja ne le večanje premoženja na prebivalca, ampak tudi višjo stopnjo izobrazbe, urbanizacije, višjo pričakovano življenjsko raven in manjšo raven rodnosti (Barro in McCleary 2003, 2-3).

Čeprav na splošno vernost upada z ekonomskim razvojem, pa so delne povezanosti odvisne od specifičnih dimenzij razvoja. Na primer merila za vernost so pozitivno povezana z izobrazbo, negativno z urbanizacijo in pozitivno s prisotnostjo otrok. Povečana pričakovana življenjska doba je praviloma negativno povezana z obiskom cerkva, po drugi strani pa pozitivno povezana z verskim prepričanjem.

Barro in McCleary (2003) sta našla povezanost med religijo in ekonomsko rastjo, prav tako pa sta našla nasproten vpliv, torej vpliv ekonomske rasti na religijo, ki pa ga težko določimo zaradi proučevanja "mehkih" znanosti. Njuna trditev, da verski pluralizem v neki državi izboljša kakovost cerkvenih storitev, se je izkazala za pravilno. To ni nič drugače, kot na ostalih trgih, kjer si ponudniki prizadevajo ponuditi najboljše storitve, da bi tako pridobili največ uporabnikov. Postavljena trditev, da prisotnost državne religije in državne regulacije religije negativno vplivajo na ekonomsko rast, ne drži popolnoma. Razlog je v tem, da v primeru, ko država subvencionira državno religijo, ljudje raje hodijo v cerkev. Večji obisk cerkve namreč pomeni višji BDP/prebivalca, ki hkrati pomeni večjo ekonomsko rast.

Prisotnost državne religije je pozitivno povezana z verskimi merili, najverjetneje zaradi subvencij, ki ponavadi pritekajo v ustanovljene religije. Po drugi strani pa je vernost negativno povezana z državno regulacijo verskega trga in z verskim zatiranjem, ki je bilo prisotno v obdobju komunističnega režima. Barro in McCleary (2003) sta ugotovila, da je padec komunističnega režima pripomogel k okrevanju vernosti v večini bivših komunističnih držav, kar je povzročilo večji obisk cerkve, večje versko prepričanje in več vernikov.

Večji verski pluralizem, merjen z raznoliko predanostjo med največjimi verstvi, je povezan z večjim obiskom cerkva in verskimi prepričanji. Primerjava verstev je pokazala, da je največja obiskanost verskih storitev pri katolikih, ne toliko pri ostalih (razen pri muslimanih). Verovanje v nebesa in pekel je namočnejše pri muslimanih kot pri katolikih in ostalih verah. Po mnenju Barro in McCleary (2003, 37) večje versko prepričanje stimulira rast, saj pomaga pri ohranjanju posameznikovega obnašanja, ki povečuje produktivnost⁶¹.

1.9 Ekonomska kultura in ekonomska uspešnost držav

Kultura je dinamična kategorija, spreminja se skozi čas. Spreminjajo se stališča, vrednote, norme, načela in običaji, ideologija, verovanja, vedenje itd. Vse to je vpeto tudi v družbene strukture npr. v gospodarski sistem. Kultura je s svojimi elementi temelj za oblikovanje in delovanje neke družbene ureditve in s tem tudi gospodarske ureditve. Razumljivo je, da se s spremembami v kulturi spreminja tudi družbena ureditev. Po drugi strani pa lahko pričakujemo, da bo sprememba ekonomske ureditve vplivala na spremembo kulture.

---

⁶¹ V nadaljnjih raziskavah nameravata proučevati povezanost med verskimi prepričanji in specifičnimi individualnimi karakteristikami (kot na primer delovna etika, poštenost, varčnost, zaupanje do tujcev), katere bosta merila na osnovi odgovorov iz WVS.

Ekonomska dejavnost ljudi tako prav gotovo sodi med tiste, ki jih je potrebno presoјati z vidika dobrega ali slabega. V ekonomiji ljudje stopajo v nujne medsebojne odnose, v okviru katerih rešujejo temeljna eksistenčna vprašanja, tako na ravni posameznika in družin kot tudi na ravni širše družbe kot celote. Družbeno-ekonomski red pa je lahko učinkovit le, če ob povečanju materialnih dobrin hkrati zagotavlja tudi človeka vredno življenje čim večjemu številu ljudi. Pri etičnih vprašanjih v ekonomiji gre namreč predvsem zato, da v materialnih vprašanjih vselej iščemo tudi človečnost (Kračun 2000, 165-166).

Koncept kulture je zelo širok, saj obsega vsak del osebnega življenja in ima neposreden vpliv na vzorce življenja. Kultura je priučen način življenja znotraj dane družbe. V bistvu je kultura niz vrednot in vzorcev priučenega vedenja, ki se izoblikujejo kot posledica življenja znotraj posamezne družbe.

To pa omogočajo procesi:

- kulturna dediščina kot način prenašanja kulturnih vrednot in norm iz generacijo v generacijo (reprodukcija kulturnih vzorcev);
- dograjevanje kulture na podlagi notranjih potencialov kulturnih skupin;
- izposojanje iz drugih kultur kot način prevzemanja določenih elementov drugih kultur.

Kultura pa ne miruje, temveč se postopoma spreminja.

Vsaka država si je skozi zgodovino ustvarjala nek okvirni koncept kulture, ki ima v vsaki deželi svoje specifične lastnosti. V povezavi s temi kulturnimi lastnostmi je vsaka država oblikovala tudi specifično ekonomsko ureditev. Zato ne moremo trditi, da je dan ekonomski sistem v vseh deželah identičen. To seveda ne more biti res, saj so ekonomski potenciali in kultura, kot pomemben gradnik ekonomske ureditve, v različnih deželah različni. Le-ta prepletenost ekonomije in kulture se je predvsem v starejših ekonomskih teorijah precej zanemarjala. Mlajši ekonomski teoretiki pa skušajo v svojih teorijah zajeti tudi kulturni vidik ekonomije.

Možna je posredna povezava med kulturo in ekonomijo preko vloge države kot institucije in instance. V dinamičnem tržnem sistemu z nepopolno in razpršeno informacijo je kultura vedno podlaga za tekmovalne prednosti pri realizaciji transakcij.

North (2001, 9) pravi, da so institucije pravila igre v družbi ali bolj formalno omejitve, ki smo jih ljudje zgradili za oblikovanje interakcij. Posledično strukturirajo spodbude v politični, družbeni ali ekonomski menjavi. Institucionalne spremembe oblikujejo način družbenega razvoja in so ključne za razumevanje zgodovinskih sprememb.

Institucij ne moremo videti, čutiti, se jih dotakniti ali izmeriti – so konstrukti človeškega uma. Vendar pa neoklasični ekonomisti priznavajo njihov obstoj in jih običajno (implicitno ali eksplicitno) v svojih modelih uporabljajo kot parametre (North 2001, 113). V svojem delu *Institucije, institucionalne spremembe in ekonomska uspešnost* je North (2001, 113) postavil temelje za analizo institucionalnih sprememb na ekonomsko uspešnost.

Hudson Keith (2002) se v svojem prispevku za revijo *The Economist* sprašuje, kaj je ključnega pomena za razvoj - geografija, institucije ali politika. Dolga leta so ekonomisti poudarjali pomen dobre ekonomske politike, zadnje čase pa se je daje večji poudarek dolgo živečim institucijam – politični stabilnosti, lastninskim pravicam, pravnemu sistemu, vzorcem zemljiške posesti (ang. patterns of land tenure)... Drugi ekonomisti pa po nasprotno poudarjajo geografijo, še posebej podnebje (vpliv na pojav

bolezni, uporabnost nekaterih tehnologij, kmetijskih možnosti...) in dostop do morja (vpliva na obseg mednarodne integracije). Ni nujno, da so omenjeni pojasnjevalni dejavniki medsebojno izključujejo⁶².

William Easterley in Ross Levine (2001) sta testirala pomembnost teh skupin dejavnikov na vzorcu 72 držav. Rezultati raziskave so presunljivi, saj so pokazali, da institucionalni dejavniki ključno vplivajo na ekonomsko uspešnost, medtem ko ostali dejavniki skoraj ne oziroma zanemarljivo malo.

Ideje in zametki tega projekta so nastajali postopoma in tudi v okviru projekta Slovenija v multikulturnem okolju in mednarodnih integracijah (2001-2003), na podlagi katerega je nastalo magistrsko delo Empirična analiza ekonomske kulture na ekonomsko uspešnost držav(e) (Živko 2003). V skladu z izpeljavo politične kulture iz koncepta kulture (po Hofstedeju) smo ekonomsko kulturo opredelili kot splet spoznavnih in vrednotnih struktur, ki usmerjajo ekonomsko vedenje (Živko 2003, 95). Nadalje smo s statističnimi metodami (regresijska analiza, cluster metoda, multidimenzionalna) poskušali dokazati naslednje teze (Živko 2003b, 9):

- Med kulturo in ekonomskim razvojem obstaja trdna povezanost.
- Ekonomska kultura vpliva na ekonomsko uspešnost posamezne države.
- Z vidika ekonomske kulture obstajajo značilne razlike med članicami Evropske unije in tranzicijskimi državami.
- Z vidika ekonomske kulture obstajajo značilne razlike med tranzicijskimi državami.

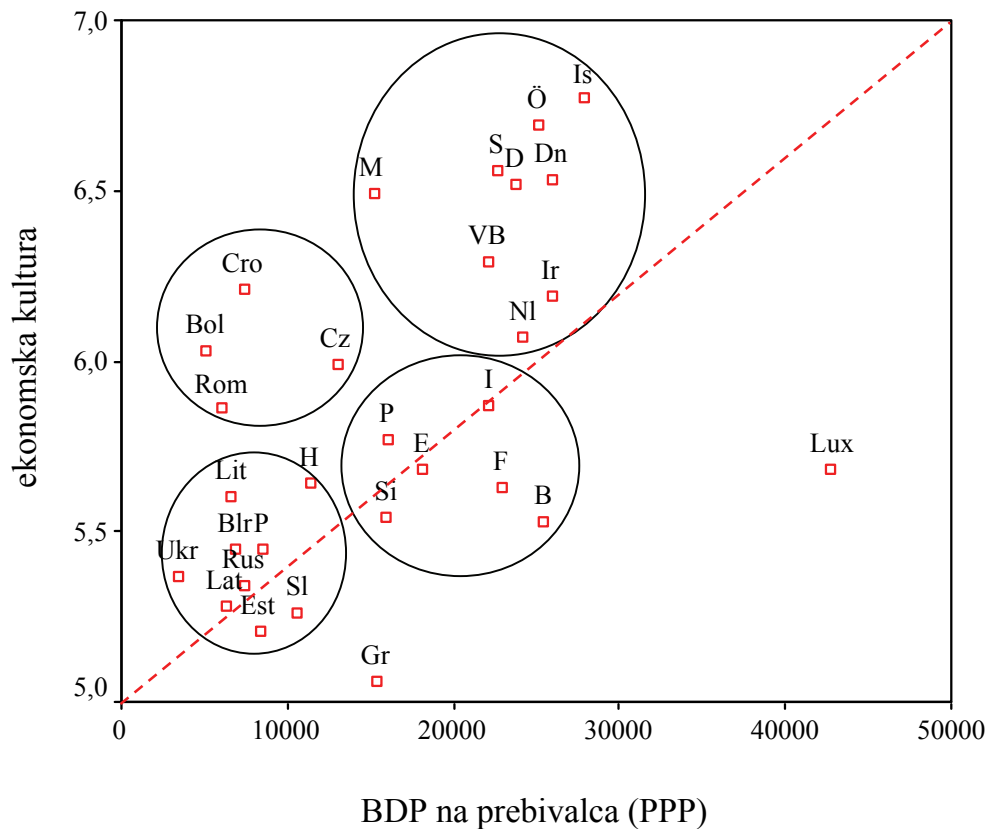
Konceptualna spoznanja sodobnega družboslovja kažejo, da se moderni svet vse bolj zaveda kulturne pogojenosti gospodarskih odločitev. Odločitve odločevalcev niso le ekonomske, ampak tudi kulturno racionalne. Zavedanje teh kompleksnih odnosov še ni dovolj dorečeno in raziskano. Hofstedejev model, kjer vedenje ljudi pogojujejo njihove vrednote, je temeljni kamen za empirični model. Vsekakor se zavedamo, da ima takšen operacionalni model svoje pomanjkljivosti, kakor tudi vse mehanske metode (Živko 2003b, 110).

Ekonomija je kulturno pogojena, če se individualni ali kolektivni akterji s specifično kulturo obnašajo drugače, ki si izven te kulture. To sta s svojimi številnimi empiričnimi raziskavami dokazala Hofstede in Inglehart, pa tudi naša analiza je pokazala, da povezanost obstaja. Na osnovi raziskovalnega modela smo dobili rezultate analize (dendrogram, dvodimenzionalen graf, regresijski koeficient). Na drevesu razvrščanja sta razvidni dve skupini držav: zahodnoevropske (članice Evropske unije) in tranzicijske države (bivše centralnoplanske). Izjema je pravzaprav Slovenija, saj spada v podskupino razvitih zahodnoevropskih držav. Drevo združevanja prikazuje grupiranje držav. Če si podrobneje pogledamo posamezne skupine držav, lahko vidimo, da so v prvi skupini razvite, zahodno-evropske države, ki imajo visok BDP na prebivalca, nizko stopnjo inflacije, nizek HDI.

---

⁶² Bogata gospodarstva ponavadi kombinirajo primerno politiko, zdrave in stabilne institucije in ugodno geografijo. Mnogo revnih držav je slabo založeno z vsemi tremi dejavniki.

SLIKA 12: PRIMERJAVA DRŽAV – EKONOMSKA KULTURA IN EKONOMSKA USPEŠNOST

Opomba: države so označene z mednarodnimi kraticami
Vir: Živko (2003b, 109).

Države s podobno ekonomsko kulturo dosegajo tudi primerljive ekonomske rezultate. Iz slike 12 lahko tudi razberemo, da se države združujejo v zanimive skupine. Celo znotraj držav članic EU lahko zaznamo dve podskupini: skupino, kjer prevladujejo države s prevladujočo protestantsko vero in države, kjer prevladuje katoliška. To potrjuje Inglehartovo tezo, da je religija ključni kulturni faktor, ki usmerja vedenje ljudi, torej tudi ekonomsko. Tudi skupina držav, kjer prevladuje pravoslavna vera kaže veliko stopnjo podobnosti po merilih ekonomske kulture kakor tudi ekonomske uspešnosti. Iz tega lahko sklepamo, da je kultura, zlasti religija oziroma delovna etika v religioznih sistemih (Weber) pomemben dejavnik ekonomskega razvoja (Živko 2003b, 110).

2 SKLEPNE MISLI

Hofstede je bil in je še tarča kritik in pohval⁶³ za svoje znanstveno-raziskovalno delo na področju kulturnih razlik, njegov model petih kulturnih dimenzij je eden najbolj citiranih in vsebina mnogih mednarodnih znanstvenih prispevkov ne le s področja kulturne antropologije, ampak tudi ekonomije. Pomembna so naslednja Hofstedejeva spoznanja:

- nacionalna država kot entiteta kulture,
- proučevanje vrednot kot jedro kulturo,
- pet dimenzij kulture (DM, IND/KOL, PN, MAS/FEM, DU/KU).

Pomembni prispevki Trompenaarsa (1993) se nanašajo na spoznanja o medkulturnih razlikah, ki so aplicirana na mikro ravni. Spoznanja Trompenaars in Hampden-Turner prenašata tudi v prakso, saj sta ustanovila svetovalno podjetje, ki nudi storitve s področja združitve podjetij, globalizacije, podjetniške vizije in vrednot. Njune znanstveno-raziskovalne ugotovitve so realizirane v managementu in poslovanju podjetij.

Ronen in Shenkar (1985) sta z razvrščanjem držav v skupine oblikovala značilne skupine držav v svetovnem in evropskem merilu. Žal v svojo raziskavo sredi 80. let 20. stoletja še nista vključila srednje- in vzhodnoevropskih držav.

Številni znanstveniki pod vodstvom Brodbecka (2000) so proučevali evropske koncepte vodenja v kontekstu kulture. V svoji raziskavi so uporabili klaster analizo, ki bo tudi naš statistični instrument v empiričnem delu projekta. V njihovi študiji so bile že zajete nekatere države srednje- in vzhodnoevropskega prostora (Češka, Madžarska, Poljska, Slovenija, Grčija in Turčija) ter Rusija in Gruzija.

Inglehart samostojno in v sodelovanju z mnogimi mednarodnimi znanstveniki proučuje kulturne, ekonomske in politične spremembe v svetovnem merilu, osredotoča se na vrednote. Postal je tudi odgovoren nosilec mednarodne raziskave vrednot, tako da se v svojih obširnih raziskavah opira tudi na podatke iz WVS iz različnih obdobj. Razvite družbe so akumulirale veliko bogastvo, tako da so mnoge generacije odraščale v duhu, da je preživetje dano oziroma samoumevno. Njihove prioritete so se premaknile od prevelikega poudarka ekonomski in družbeni varnosti k povečanju poudarka subjektivni blaginji, samoizražanju in kakovosti življenja. Proces modernizacije ni linearen, ko je družba na prehodu iz industrijske družbe v družbo znanja, giba se v novi smeri, od vrednot preživetja k poudarjanju osebne blaginje. Družbe, ki poudarjajo samoizražanje, dajo velik pomen medosebnemu zaupanju (Inglehart 1997, Inglehart in Baker 2000).

Huntington (1997) je s svojo teorijo o spopadu kultur postal javnosti še posebej zanimiv po 11. septembru 2001. Njegova teorija je bolj politično usmerjena, kot pa podkrepljena z empiričnimi podatki. Inglehart in Norris sta se lotila proučevanja njegovih tez na osnovi podatkov iz WVS. Pokazala sta, da ni demokracija ločitvena črta med zahodnim svetom in islamom, ampak spol (enakost med spoloma, odnos do homoseksualcev, odnos do ločitev, splava). Muslimani podpirajo uvedbo demokracije, kar pa posledično ne pomeni, da zagovarjajo demokratične vrednote. Nujna raziskava je med drugim pokazala, da se kulturni prepad pri mlajši starostni skupini med Zahodom in islamom še povečuje.

---

⁶³ Namen tega projekta ni proučevati kritike Hofstedejevega raziskovalnega pristopa, več o tem pa lahko preberete tudi v njegovi monografiji (Hofstede 2001, 73).

Adam et al. (2001) so zasnovali kompleksen in celovit model socio-kulturnih dejavnikov razvojne uspešnosti, na podlagi katerega so ugotavljali umeščenost Slovenije v evropski perspektivi. Ugotovili, da pri obravnavi statičnih in dinamičnih vidikov položaja Slovenije opazno določeno neskladje med njimi: med tranzicijskimi državami je po markoekonomskih kazalcih najboljša, po drugi strani pa je slabša po bolj dinamičnih vidikih prehoda. Zaostajanje Slovenije v dinamičnih aspektih razvoja je problematično, saj ima za posledico manjšo pripravljenost na globalne izzive in s tem manjšo mednarodno konkurenčnost.

Barro in McCleary (2003) sta se lotila obširne raziskave predvsem kot izziv, saj v modelih ekonomskega razvoja ni bila upoštevana religija (posledično kultura) kot determinanta ekonomske rasti. V svojo raziskavo sta vključila podatke o vernosti (državna religija, državna regulacija religije in verski pluralizem, mesečni obisk cerkva, verovanje v nebesa, pekel, posmrtno življenje, v boga v katerikoli obliki) in ekonomske ter demografske podatke (BDP na prebivalca, leta šolanja, stopnjo urbanizacije, pričakovano življenjsko dobo itd.).

Bergerjev teoretični koncept (1986) ekonomske kulture, ki se nanaša na proučevanje socialnega, političnega in kulturnega konteksta določenega ekonomskega procesa so v svojih raziskavah operacionalizirali Bobek, Sruk, Treven, Zver in Živko (2003), Bobek, Sruk, Zver in Živko (2003), Bobek, Zver in Živko (2004) in Živko (2003a). Na podlagi empirične raziskave evropskega prostora so ugotovili, da države s podobno ekonomsko kulturo dosegajo tudi primerljive ekonomske rezultate.

3 SEZNAM VIROV

1. Adam, F., Makarovič, M., Rančević, B. in Tomšič, M. 2001. *Socio-kulturni dejavniki razvojne uspešnosti: Slovenija v evropski perspektivi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
2. Apfelthaler, Gerhard. 1998. *Interkulturelles Management als Soziales Handeln*. Wien: Service Fachverlag.
3. Barro, J. Robert in McCleary, Rachel. (2003). *Religion and Economic Growth*. [Online]. NBER Working Paper. Available: <http://www.nber.org/papers/w9682> [09.03.2004].
4. Bobek, V., Sruck, V., Treven, S., Zver, M. in Živko, T. 2003. *Slovenija v multikulturnem okolju in mednarodnih integracijah*. Maribor: Institut za ekonomske odnose s tujino.
5. Bobek, V., Sruck, V., Zver, M. in Živko, T. 2003. *Ekonomija, kultura in uspešnost: ekonomska kultura in uspešnost držav (delovni zvezek)*. Maribor: Institut za ekonomske odnose s tujino.
6. Bobek, V., Zver, M. in Živko, T. 2004. Kulturni vidiki ekonomske globalizacije v Evropi: analitičen primer. V *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, urednika Brglez in Zajc. Ljubljana: FDV.
7. Brodbeck, Felix C. et al. 2000. Cultural variation of leadership prototypes across 22 European countries. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 73: 1-19.
8. Easterley, William in Levine, Ross. (2001). It's Not Factor Accumulation: Stylized Facts and Growth Models. *World Bank Economic Review* 2: 177-219. [Online] Available: <http://www.worldbank.org/research/growth/pdffiles/fact%20final.pdf> [12. 10. 2002].
9. Galilleus. (2002). *Wissenschaftsnews: Kampf der Kulturen in der Neuzeit*. [Online] Available: http://www.galilleus.info/galilleus/disciplines/GeistesWi/HistorischeWiss/news/nKampf_Kulturen [30. 04. 2002].
10. Hofstede, Geert. 1984. *Culture's Consequences. International Differences in Work-Related Values*. London: Sage.
11. Hofstede, Geert. 2001. *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations (2nd ed.)*. London: Sage.
12. Hudson, Keith. 2002. Roots of development: What matters most for development – geography, institutions or policy? *The Economist* 5. 10. 2002 [Online] Available: <http://www.economist.com> [12. 10. 2002].
13. Huntington, P. Samuel. 1996. *Kampf der Kulturen: Die Neugestaltung der Weltpolitik im 21. Jahrhundert*. München: Siedler.
14. Inglehart, Ronald in Baker, Wayne E. 2000. Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review* 1: 19-52.
15. Inglehart, Ronald in Norris, Pippa. (2003). The true clash of civilizations. *Foreign Policy* March/April: 67-74. [Online] Available: <http://wvs.isr.umich.edu/papers/FornPol2.pdf> [04.08.2004].
16. Inglehart, Ronald, et al. 2000. *World values surveys and European values surveys, 1981-1984, 1990-1993, and 1995-1997 [datoteka podatkov]*. ICPSR version. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research [izdelava]. Ann Arbor, MI: Inter-university Consortium for Political and Social Research [distribucija]. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov.

17. Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. New Jersey: Princeton University Press.
18. Mercado et al. 2001. *European Business*. Essex: Pearson.
19. New York University. (2002). Simcha Ronen. [Online] Available: http://recanati.tau.ac.il/faculty/ronen_simcha.htm [13. 06. 2002].
20. North C. Douglas. 1998. *Institucije, institucionalne spremembe in gospodarska uspešnost*. Ljubljana: Temeljna dela.
21. Ohio State University. (2002). Oded Shenkar. [Online] Available: <http://fisher.osu.edu/mhr/faculty/shenkar/> [13. 06. 2002].
22. Panther, Stephan. 2001. Zivilgesellschaft – ein integrierendes Konzept? V *Kultur als Bestimmungsfaktor der Transformation im Osten Europas: Konzeptionelle Entwicklungen – empirische Befunde*, Band 10, urednik Höhmann. Bremen: Edition Temmen.
23. Ronen, S. in Shenkar, O. 1985. Clustering countries on attitudinal dimensions: A review and synthesis. *Academy of Management Review* 10: 435-454.
24. Shenkar, Oded. 2000. Cultural Distance Revisited: Towards a More Rigorous Conceptualization and Measurement of Cultural Differences. *Journal of International Business Studies* 3: 519-527.
25. Trompenaars Hampden-Turner. (2001). *Intercultural Management Consulting*. [Online] Available: <http://www.7d-culture.com> [30. 03. 2002].
26. Trompenaars, Fons in Hampden-Turner, Charles. 2000. *Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Business*. London: Nicolas Brealey Publishing.
27. Trompenaars, Fons. 1993. *The seven cultures of capitalism: value systems for creating wealth in the United States, Britain, Japan, Germany, France, Sweden, and the Netherlands*. London: Piatkus.
28. University of Michigan. (2000). Ronald Inglehart. [Online] Available: <http://wvs.isr.umich.edu/ringlehart> [27. 06. 2002].
29. World Values Survey. (2004). *World Values Survey*. [Online] Available: <http://www.worldvaluessurvey.org/> [02.04.2004].
30. Živko, Tjaša. 2003a. *Empirična analiza vpliva ekonomske kulture na ekonomsko uspešnost držav(e) – magistrsko delo*. Maribor: EPF.
31. Živko, Tjaša. 2003b. Kulturološki vidiki socio-ekonomskih empiričnih raziskav. *Teorija in praksa* 3: 469-485.
32. Zver, Milan in Živko, Tjaša. 2004. Kulturna umestitev Slovencev v Evropi: aplikacija Hofstedejevega modela. *Družboslovne razprave* 45: 59-77.

Zbirka Delovni Zvezek
Working Paper Series

ISSN 1581-4718

Ureja · Editor
izr. prof. dr. Slavko Dolinšek

Izdaja · Published by
Univerza na Primorskem
Fakulteta za management Koper
University of Primorska
Faculty of Management Koper

www.fm-kp.si